

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Херсонський навчально-науковий інститут

Кафедра економіки

«Допущений до захисту»
В.о. завідувача кафедри
 Руснак А.В.
«18» червня 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**на тему: Напрями підвищення ефективності виробничо-господарської
діяльності аграрних підприємств**

Виконала:

студентка групи 4417зш

Дечева Г.В.

(підпис)

Керівник роботи:

професор кафедри економіки,

д.е.н., професор

(посада, науковий ступінь, вчене звання)

Руснак А.В.

(підпис)

Херсон–2026 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Херсонський навчально-науковий інститут

Кафедра Економіки
 Спеціальність 051 «Економіка»
 Освітня програма «Економіка підприємства»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Гарант освітньої програми

 Ревенко Н.Г.
 (підпис)
 «22» квітня 2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Студентці Дечевій Галині Василівні
 (Прізвище, ім'я по батькові)

1. Тема роботи: Напрями підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств

Керівник роботи Руснак Алла Валентинівна, д.е.н., професор
 (прізвище, ім'я по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом ректора НУК від 22.04.2026 р. 293-уч

2. Термін подання роботи: 8 червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи Первинна, фінансова і статистична звітність підприємства; інформація Державної служби статистики України, Закони України, постанови Кабінету міністрів України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Теоретико-методичні засади визначення ефективності діяльності аграрного підприємства

2. Аналіз економічної ефективності діяльності тов «Фрідом фарм терра», м. Київ

3. Підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 1. Обсяги експорту агропродовольчої продукції України 2020–2022 рр.

2. Валовий збір основних сільськогосподарських культур в Україні у 2020–2023 рр.

3. Показники інноваційного розвитку аграрного сектору України.

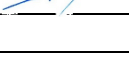
4. Державна підтримка аграрного сектору України (бюджетні асигнування).

5. Функціонування механізмів державного управління аграрним сектором України.

6. Економічні показники діяльності ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

7. Економічна ефективність використання основних виробничих засобів.
8. Динаміка виробництва сільськогосподарських культур, ц.
9. Вплив факторів на динаміку валового збору в ТОВ «Фрідом Фарм Терра».
10. Основні напрями підвищення економічної ефективності підприємств рослинництва.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання виконав
1	Руснак А.В., професор кафедри економіки		
2	Руснак А.В., професор кафедри економіки		
3	Руснак А.В., професор кафедри економіки		

7. Дата видачі завдання

«25» березня 2026 року

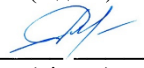
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обґрунтування актуальності і мети роботи	до 03.04.2026 р.	виконано
2.	Опрацювання нормативно-законодавчої бази, аналіз літературних джерел	до 17.04.2026 р.	виконано
3.	Збір, обробка і узагальнення статистичних даних і даних річних фінансових звітів	до 10.05.2026 р.	виконано
4.	Оцінка ефективності діяльності підприємства та розробка пропозицій з удосконалення	до 24.05.2026 р.	виконано
5.	Обґрунтувати висновки	до 01.06.2026 р.	виконано
6.	Оформлення роботи та подання на кафедру	до 08.06.2026 р.	виконано

Здобувач

(підпис)

Керівник роботи

(підпис)

Дечева Г.В.
(ПІБ)

Руснак А.В.
(ПІБ)

АНОТАЦІЯ

Дечева Г.В. Напрями підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств. – Херсонський навчально-науковий інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, 2025. – Рукопис.

У кваліфікаційній роботі бакалавра розглянуто актуальну тему підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та зростання економіки галузей рослинництва. Підвищення економічної ефективності передбачає збільшення виробництва і підвищення якості продукції при одночасному зменшенні затрат праці та матеріальних засобів на одиницю продукції. В роботі проведено аналіз економічної ефективності виробництва продукції господарстві, динаміку рентабельності та основні фінансово-економічні показники діяльності. Запропоновано стратегію підвищення економічної ефективності галузі рослинництва з використанням інноваційних технологій, а також розроблено бізнес-план вирощування нової продукції. Практичне значення отриманих результатів полягає в теоретичному узагальненні та практичних рекомендаціях щодо забезпечення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.

Ключові слова: сільське господарство, рослинництво, економічна ефективність, рентабельність, інтенсифікація, інтенсивні технології, ґрунтозахисні технології, нішеві культури.

SUMMARY

Decheva G.V. Directions for increasing the efficiency of production and economic activities of agricultural enterprises. – Kherson Educational-Scientific Institute of the Admiral Makarov National Shipbuilding University, 2025. – Manuscript.

The bachelor's qualification work considers the relevant topic of increasing the economic efficiency of agricultural production and the growth of the economy of crop production industries. Increasing economic efficiency involves increasing production and improving product quality while simultaneously reducing labor costs and material resources per unit of output. The paper analyzes the economic efficiency of plant production in the economy, the profitability dynamics and the main financial and economic indicators of the activity. The strategy of increasing the economic efficiency of the crop industry with the use of innovative technologies is proposed, as well as a business plan for the cultivation of new products has been developed. The practical significance of the results obtained is the theoretical synthesis and practical recommendations for ensuring the economic efficiency of crop production.

Keywords: agriculture, plant growing, economic efficiency, profitability, intensification, intensive technologies, soil protection technologies, niche crops.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	9
1.1. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України.....	9
1.2. Методика визначення ефективності сільськогосподарського виробництва.....	16
1.3. Особливості державного управління аграрним сектором економіки України в умовах впровадження європейських стандартів.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ФРІДОМ ФАРМ ТЕРРА», М. КИЇВ.....	28
2.1. Організаційно-економічна характеристика товариства.....	28
2.2. Аналіз рентабельності виробничої діяльності підприємства.....	34
2.3. Аналіз фінансових показників діяльності товариства.....	42
РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	49
3.1. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств.....	49
3.2. Інтенсивні технології як фактор підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності.....	51
3.3. Світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням в умовах упровадження європейських стандартів.....	60
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Аграрна сфера виступає одним із ключових та перспективних напрямів економічного зростання країни. Сільськогосподарський потенціал України здатен стати основою для стабілізації та зміцнення національної економіки. З метою оптимізації використання ресурсної бази аграрного сектору, необхідно визначити основні вектори його розвитку. У цьому процесі важливу роль відіграє досвід ведення сільського господарства та аналітика на основі статистичних показників виробництва і збуту сільськогосподарської продукції в Україні.

Агропромисловий комплекс України має стратегічне значення для національної економіки, адже забезпечує близько 17% валового внутрішнього продукту. Він є провідним у формуванні державного бюджету та має виражену експортну орієнтацію. Відтак, ключовим завданням є підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва, що напряму впливає на продовольчу безпеку країни та наповнення внутрішнього ринку вітчизняною продукцією.

У сучасних умовах розвиток сільськогосподарської галузі як складової АПК зосереджено на вирішенні продовольчих викликів і забезпеченні стабільного постачання харчовими продуктами. Основна мета полягає в застосуванні інноваційних підходів до ведення господарства задля наповнення споживчого ринку продукцією українського виробництва, гармонізації попиту і пропозиції та покращення соціально-економічного становища населення. Законодавчі ініціативи, прийняті Верховною Радою України – зокрема, акти про власність, селянські господарства, приватизацію державного майна, оренду та Земельний кодекс – створили підґрунтя для глибоких структурних змін у вітчизняному аграрному секторі, зокрема в сільськогосподарському виробництві.

Актуальність досліджуваної теми обумовлена необхідністю підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції та

зростання економіки галузей рослинництва. Підвищення економічної ефективності передбачає збільшення виробництва і підвищення якості продукції при одночасному зменшенні затрат праці та матеріальних засобів на одиницю продукції.

Вирішення проблеми нерозривно пов'язане з подальшою всебічною інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва. Та має важливе значення для агропромислового комплексу загалом.

Дослідженням цієї тематики займається велика група науковців, якими розроблені стратегічні напрями зміцнення сільськогосподарського виробництва в Україні, підвищення економічної ефективності використання земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів, ціноутворення.

Однак обґрунтування пропозицій щодо збільшення виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення її ефективності залишаються актуальними і надалі і потребують подальших досліджень.

Метою дослідження є виявлення основних проблем розвитку аграрного сектора та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств.

Мета дослідження зумовила вирішення наступних завдань:

- уточнити сутність економічної ефективності сільськогосподарського виробництва;
- проаналізувати сучасний стан виробництва аграрної продукції;
- дослідити економічну ефективність виробництва у Товаристві з обмеженою відповідальністю «Фрідом Фарм Терра», м. Київ;
- обґрунтувати напрями підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності;
- дати пропозиції щодо перспектив економічного розвитку ТОВ «Фрідом Фарм Терра», м. Київ.

Об'єктом дослідження є процес підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності Товариства з обмеженою відповідальністю «Фрідом Фарм Терра», м. Київ.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади забезпечення економічного розвитку аграрних підприємств та сукупність організаційно-економічних відносин, що виникають в процесі виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, дані статистичної звітності. У роботі використано такі методи досліджень: аналіз і синтез, економіко – статистичний, порівняльний аналіз, монографічний, балансовий, нормативний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та інші.

Практичне значення отриманих результатів полягає в теоретичному узагальненні розробок зарубіжних і вітчизняних вчених про сутність розвитку, економічного зростання і функціонування підприємств та практичних рекомендаціях щодо забезпечення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва у ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та містить 87 сторінок комп'ютерного тексту, 15 таблиць, 1 рисунок, 84 використаних літературних джерел, 9 додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України

Аграрний сектор країни, основою якого є сільське господарство, впливає не лише на продовольчу, а й певним чином на економічну та екологічну безпеку, сприяє розвитку технологічно пов'язаних галузей національної економіки, формує соціально-економічні умови розвитку українського села. У останні роки вітчизняний агропромисловий комплекс дає близько 9–13% валової доданої вартості країни та є одним з основних бюджетоутворюючих секторів національної економіки. Крім того, його можна розглядати як найбільш перспективний напрям структурної перебудови вітчизняної економіки. Саме тому в умовах сучасних інтеграційних процесів агропромисловий комплекс набуває дедалі більшого значення.

За період 2020–2024 років аграрне виробництво України пережило як рекордні досягнення, так і різкі спади, зумовлені зовнішніми чинниками (погодні умови, війна). Обсяги виробництва основних культур коливалися від 84 млн т у 2020 році (через посуху) до понад 106 млн т у 2021 році – найбільшого врожаю за всю історію України [47]. На 2021 рік припав рекордний збір зернових та олійних культур: зокрема, зернових і зернобобових отримано 84 млн т, а олійних – 22,6 млн т. Для порівняння, у 2020 році сумарний врожай був лише 84,2 млн т через сильну літню посуху [47]. У додатку А наведено динаміку виробництва ключових культур.

Рекордний урожай 2021 р. став можливим завдяки збігу сприятливих чинників: відмінним погодним умовам та розширенню доступу аграріїв до фінансових ресурсів. Зокрема, у 2021 р. було видано понад 30 млрд грн пільгових кредитів фермерам за програмою „Доступні кредити 5–7–9%“, що стимулювало збільшення посівних площ і продуктивності [47]. В результаті виробництво зерна і олійних зросло на 26% порівняно з попереднім роком.

Натомість 2022 р. приніс різкий спад виробництва через повномасштабне російське вторгнення. Посівні площі скоротилися приблизно на 25% (з 29 до 22 млн га) [83], частина угідь була окупована чи замінована, виник дефіцит пального й добрив. Як наслідок, збір зернових і олійних культур впав до ~65–71 млн т (на 35–40% менше за рекорд 2021 р.) [78; 83]. Особливо скоротився урожай кукурудзи – значну частину посівів залишили незібраною до весни 2023 р. через низьку рентабельність та нестачу сушильних потужностей [78; 83]. Валовий збір кукурудзи у 2022 р. оцінено ~25 млн т (проти 40 млн т у 2021 р.), пшениці – 20,2 млн т (проти 32,4 млн т) [78]. Натомість більш стійкими виявились врожаї ріпаку та сої, які навіть дещо зросли у 2022 р. (на 30% і 9% відповідно проти 2021 р.) завдяки вигідній кон'юктурі та пріоритету цих культур фермерством [78; 83].

У 2023 р. спостерігалось часткове відновлення виробництва. Попри продовження війни, агросектор продемонстрував адаптивність: збір зернових зріс до 59,8 млн т (+11% до 2022 р.), а олійних – до 21,8 млн т (+24%) [30]. Кращій урожайності сприяли відносно сприятливі погодні умови та зміщення структури посівів на користь продуктивніших культур (частка кукурудзи знову зросла). Середня врожайність зернових у 2023 р. (5,52 т/га) перевищила показник 2022 р. на 21% [30]. Однак порівняно з довоєнним рекордом відставання значне: наприклад, пшениці зібрано на 33% менше, ніж у 2021 р., кукурудзи – на 22% менше. За прогнозами, у 2024 році виробництво може знову знизитися (очікується близько 74–76 млн т зернових та олійних разом [30]), зважаючи на менші посівні площі та ресурсні обмеження воєнного часу.

2020–2021 рр. характеризувалися зростанням виробництва та рекордними врожаєм завдяки сприятливій погоді й підтримці ліквідності аграріїв. Натомість 2022 р. став переломним: війна спричинила різке скорочення посівів і врожайності, особливо по зернових, хоча олійний сегмент виявився дещо стійкішим. У 2023 р. спостерігалось часткове відновлення виробництва зерна та значне нарощення олійних культур за рахунок адаптації структури посівів. Загалом, тенденції виробництва в цей період визначалися

екзогенними факторами – погодними умовами (посуха 2020 р.) та воєнними ризиками після 2022 р. – що переважили внутрішні резерви зростання. Агросектор продемонстрував високу гнучкість, проте рівень випуску 2023 р. лишається нижчим за довоєнний максимум.

Україна традиційно входить до провідних експортерів сільгосппродукції у світі, а аграрна продукція є ключовою статтею національного експорту. У 2021 р. на аграрний сектор припадало 40,7% загального експорту товарів країни. Вартість експорту продовольства сягнула майже \$27,7 млрд – це на 25% більше, ніж у 2020 р. [53]. Рекордний експорт 2021 р. став наслідком рекордного врожаю та сприятливої кон'юнктури світових ринків: зросли обсяги постачання зернових (особливо кукурудзи та пшениці) та олійних продуктів (соняшникової олії тощо). У табл. 1.1 показано динаміку експорту агропродовольчої продукції за 2020–2022 рр. та його частку в експорті держави.

Таблиця 1.1

Обсяги експорту агропродовольчої продукції України 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Експорт агропродукції (вартість)	\$22,2 млрд	\$27,7 млрд	\$23,4 млрд
Темп зміни до поперед. року	–	+25%	–16%
Частка агроекспорту в структурі експорту товарів	45% (оцінка)	40,7%	~53%
Основні напрямки експорту	Азія, ЄС (Китай – перше місце)	Азія, ЄС (Китай, Індія, Нідерланди)	ЄС, Туреччина (Польща, Румунія – перші)

Джерела: Держмитслужба, УКАЕ, [53; 71; 79]

У 2022 р. зовнішньоторговельні показники різко змінилися під впливом війни. Фізичні обсяги експорту знизилися, хоча частково втрати врожаю були компенсовані запасами 2021 [83]. За даними Української асоціації аграрного експорту, експорт агропродовольства у 2022 р. становив \$23,4 млрд, що лише на 16% менше рекордного показника попереднього року [71]. Незважаючи на блокаду основних морських портів з лютого по липень, цей результат став другим найбільшим за всю історію України завдяки адаптації логістики і

високим світовим цінам на зерно в першій половині року. При цьому частка агросектору в експорті країни різко зросла і перевищила 50% [28], оскільки експорт металів та інших товарів суттєво скоротився через воєнні дії.

Структура та географія експорту зазнали кардинальних змін. До війни головними споживачами української агропродукції були країни Азії та ЄС – у 2021 р. найбільшими імпортерами були Китай (15% вартості агроекспорту), ЄС загалом (близько 28%, з них Нідерланди ~6%), Індія (7%), Єгипет (5,8%) тощо [53; 79]. Натомість за підсумками 2022 р. на перші місця вийшли сусідні європейські країни, що забезпечили транзит та збут українського зерна суходелом: Польща (експорт на \$6,7 млрд), Румунія (\$3,9 млрд) та Туреччина (\$2,9 млрд) стали топ-ринками збуту [28]. Це зумовлено переорієнтацією логістичних маршрутів: замість традиційного Чорноморського шляху Україна наростила експорт через західний кордон залізницею, автотранспортом та річковими портами Дунаю. Запуск у серпні 2022 р. «зернового коридору» з портів Одеси дозволив частково відновити морський експорт – до січня 2023 р. через коридор було відправлено близько 17 млн тонн зерна та олійних [83], в основному кукурудзи і пшениці, до країн Африки, Азії та Європи. Втім, пропускна спроможність коридору була обмеженою – експортний потік у 2022 р. все одно залишався на ~13% меншим за рівень 2021 р. у фізичних обсягах [83].

У 2023 р. експорт агропродукції продовжив адаптацію до воєнних умов. Протягом перших 7 місяців року діяв зерновий коридор, що дозволило Україні експортувати значну частину врожаю 2022/23 МР. У лютому 2023 р. було встановлено рекорд воєнного часу – 5,2 млн т агропродукції експортовано за місяць, головню через порти Одеси [82]. Після припинення зернової угоди в липні 2023 р. обсяги експорту дещо зменшилися, але альтернативні шляхи (дунайські порти, сухопутні коридори в ЄС) продовжили забезпечувати вивезення продукції. За оцінками Держстату, експорт зернових у 2023 р. становив ~60 млн т, що на 11% більше, ніж у 2022 р. [30]. В тому числі пшениці – ~13 млн т, кукурудзи – понад 20 млн т (частина цього – залишки врожаю

2022 р.), ячменю – ~2 млн т. Експорт олійних культур та продуктів переробки теж зріс: завдяки рекордному збору ріпаку і сої у 2023 р. вдалося наростити їх поставки до ЄС. Загалом частка Європейського Союзу як ринку збуту українського агроекспорту сягнула 57% у 2023 році, що відображає глибоку переорієнтацію торгівлі в бік євроінтеграції. Вітчизняна продукція постачається наразі майже до 170 країн світу [81], однак доступ до традиційних ринків Африки й Азії залежить від відновлення безпечного судноплавства.

Інноваційна діяльність в аграрному секторі України у 2020–2024 рр. розвивалася під впливом як довгострокових трендів (цифровізація, автоматизація, селекція), так і нагальних викликів воєнного часу. До 2022 р. спостерігалось поступове впровадження сучасних технологій, передусім на великих агропідприємствах: систем точного землеробства (GPS-навігація техніки, моніторинг полів з дронів і супутників), аграрних ІТ-рішень для управління виробництвом (FMS-системи) та нових сортів із підвищеною урожайністю. За оцінками асоціації “IT Ukraine”, економічний ефект агротехнологічного сектору в Україні у 2023 р. склав близько +3% до ВВП, хоча загальні інвестиції в агротехнології за 2024–2023 рр. були відносно скромними – всього близько \$1,3 млн [80]. Невеликі обсяги венчурних інвестицій пояснюються високими ризиками та довгим циклом окупності аграрних інновацій, а також впливом пандемії і війни, що змусили бізнес фокусуватися на виживанні. Проте навіть за таких умов в Україні сформувалася активна спільнота агротех-стартапів: у 2023 р. було відзначено ТОП-100 AgTech компаній та стартапів для агросектору [56], які пропонують рішення від дронів-обприскувачів до цифрових платформ управління земельним банком.

Для оцінки прогресу у додатку Б наведено окремі показники розвитку агротехнологій України.

Хоча наведені цифри демонструють високий потенціал (значний пул стартапів, орієнтація на експорт технологій, очікуване випереджаюче зростання), слід відзначити, що досягнення масштабного впливу інновацій

стримується низкою проблем. Інноваційна активність зосереджена переважно у великих агрохолдингах, тоді як малі та середні фермери мають обмежений доступ до дорогих технологій та капіталу. Державна підтримка НДДКР в аграрній галузі залишається недостатньою – фінансування аграрної науки скорочувалося, а приватні інвестиції (як зазначено, лише \$1,3 млн за 5 років) мізерні порівняно з розвиненими країнами. Відсутність зрошення на більшості площ гальмує впровадження інноваційних систем точного землеробства в південних регіонах. Водночас відкриття ринку землі у 2021 р. має стати стимулом для довгострокових інвестицій у технології: з'являються перспективи закладення садів інтенсивного типу, розвитку нішевих культур, що потребують інноваційних підходів.

Державна підтримка агропромислового комплексу в Україні у 2020–2024 рр. здійснювалася в умовах обмежених бюджетних ресурсів і змінювала пріоритети під впливом зовнішніх криз. За цей період підходи до підтримки еволюціонували: від відносно сталих програм дотацій у 2020–2021 рр. – до екстрених антикризових заходів під час війни.

Обсяг прямої бюджетної підтримки (кошти держбюджету на програми для аграріїв) у 2020–2021 рр. був найнижчим за останнє десятиліття. Як показано у табл. 1.4, у 2020 році на підтримку АПК було передбачено близько 4,0 млрд грн, а у 2021 році – 4,5 млрд грн [36]. Для порівняння, у 2024 р. аграрний бюджет становив 6,3 млрд, у 2019 р. – 5,9 млрд грн [16]. Зменшення обсягів після 2019 р. пов'язане зі скасуванням спецрежиму ПДВ та оптимізацією дотацій (Додаток В).

У 2020–2021 рр. кошти підтримки спрямовувалися переважно на продовження традиційних програм: часткову компенсацію вартості сільгосптехніки вітчизняного виробництва, здешевлення кредитів, розвиток садівництва, підтримку фермерських господарств і тваринництва [16]. Вперше запуснено декілька нових програм (агροстрахування, компенсація втрат від посухи 2020 р., дотації на гречку) [36]. Однак використання виділених коштів

залишало бажати кращого: так, у 2021 р. з передбачених 4,5 млрд грн було реально виплачено лише 1,55 млрд грн ($\approx 34\%$) прямих дотацій аграріям [16]. Причини – бюрократична складність отримання та зволікання із затвердженням порядків. Тим не менш, державна підтримка посприяла рекордному врожаю 2021 р.: зростання фінансування здешевлення кредитів (+151 млн грн до 1,2 млрд) та удвічі більше коштів для фермерських господарств [36] стимулювали інвестиції в техніку і розширення виробництва.

Після початку війни пріоритети різко змінилися. Бюджет 2022 р. був переглянутий на користь оборони, багато агропрограм призупинено. Хоча на початку року планувалося 4,4 млрд грн підтримки, після лютого фінансування цивільних програм майже не здійснювалося. Натомість уряд зосередився на забезпеченні кредитування та фінансової стабільності аграріїв. Програма «5–7–9%» пільгових кредитів стала основним інструментом: аграрії могли отримувати оборотні кошти під державні гарантії. У 2022 р. цією програмою скористалася значна кількість сільгоспвиробників, що дозволило провести весняну посівну попри втрати власного капіталу. Також запроваджено державне портфельне гарантування кредитів для агросектору. Фактично у 2022 р. непряма підтримка через кредити замінила прямі дотації, що було виправдано дефіцитом бюджету та потребою підтримати всіх працюючих виробників. За даними Мінагрополітики, у 2022 р. аграрії отримали понад 38 млрд грн доступних кредитів (включно з воєнною програмою «5–7–9%») [16], що перевищує довоєнні обсяги прямих субсидій у кілька разів.

У 2023 р. державна підтримка мала обмежений характер воєнного бюджету. Пряме фінансування традиційних програм майже відсутнє – не виділяли коштів ні на техніку, ні на тваринництво. Натомість продовжено точкові ініціативи: передбачено 1,37 млрд грн грантів на закладення садів і теплиць [16] (програма співфінансування садівництва), а також збережено фінансування пільгових кредитів (близько 20 млрд грн компенсацій за програмою «5–7–9%» [16]).

1.2. Методика визначення ефективності сільськогосподарського виробництва

З наукової точки зору, ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери має на меті декілька визначальних аспектів – раціональне скорочення витрат на виготовлення продукції, кількість виробленої продукції, та найголовніше, на нашу думку, відповідність останньої споживчим потребам за певними параметрами, критеріями і якістю [12].

Таким чином, виміряти ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери єдиним показником не тільки неможливо, але й недоцільно, так як втрачається змістовність категорії «ефективність».

Тобто, одні показники повинні визначати корисний ефект вироблюваної продукції для споживачів, а інші – економічну ефективність виробництва.

Крім того, методологічне опрацювання організаційно-економічних засад повинно включати в себе, з одного боку, – ґрунтовне, і одночасно широке використання загальних теоретико–методичних і методологічних аспектів, на базі яких сформовано і функціонує підприємницька структура. А з другого - вироблення не тільки абстрактно-логічних схем подальшого якісного функціонування підприємств, тобто коли методологічна база перестає бути теоретичною стороною практичної реалізації «проектів», новим, якісним утворенням, яке здатне новаційно саморозвиватися і самовдосконалюватися на базі вже раціонально удосконалених форм.

Багатоаспектність поглядів і думок щодо методики дослідження ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери обумовлює необхідність ознайомлення з кожною з них.

Так, наприклад, для оцінки ефективності виробництва, її визначення у конкретній галузі виробництва застосовують певні критерії та економічні показники, при чому, якщо критерій виражає принцип оцінки економічної ефективності, то показник – це числове вираження її рівнів або темпів її зміни в динаміці [6].

Дослідженнями, проведеними в Інституті аграрної економіки встановлено, що ефективність є загальною для будь-якого виду підприємницької діяльності економічною категорією. Вона визначається зіставленням економічного результату (вигод від бізнесу) до витрат на досягнення цього результату. Зазначений критерій (основний принцип, мірило) повною мірою стосується і суб'єктів малого та середнього бізнесу на селі, що здійснюють діяльність з метою максимізації своїх економічних результатів і мінімізації витрат, пов'язаних з отриманням даного результату [18].

Отже, критерій економічної ефективності відображається такою формулою [61]:

$$e = E \longrightarrow \max; \quad B \longrightarrow \min \quad (1.1)$$

де e -критерій економічної ефективності;

E -економічний результат (ефект);

B -витрати на досягнення економічного результату.

В свою чергу, критерій приросту ефективності економічного зростання обчислюється за формулою [6]:

$$E = \Delta Db / (\Delta c + \Delta v + \Delta m), \quad (1.2)$$

де: ΔDb -приріст валового доходу, тис. грн.;

Δc -приріст матеріальних витрат, тис. грн.;

Δv -приріст на оплату праці, тис. грн.;

Δm -приріст прибутку, тис. грн.

Загальноекономічна ефективність агропромислового виробництва може бути визначена наступним чином:

$$Ee = B / Zv, \quad (1.3)$$

де: Ee -економічна ефективність;

B -кінцева продукція виробничої стадії;

Zv -витрати виробництва.

Узагальненим показником, котрий характеризує ефективність виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери виступає прибуток, тобто різниця між виручкою за продану товарну продукцію і витратами на її виготовлення. Дане формулювання ефективності через категорію прибутку дає нам загальне уявлення про її природу. Більш конкретизованим є поняття визначення прибутку, який дає професор Андрійчук В.Г., під останнім він розуміє додаткову вартість, яка створюється в процесі виробництва [5].

Крім визначення прибутку, як показника ефективності, широко застосовується показник рівня рентабельності виробництва, який визначається як відношення прибутку до собівартості продукції.

Показник рівня рентабельності відображав – за рівних цін – лише ефективність поточних виробничих витрат у підприємства. В умовах конкуренції між підприємствами-товаровиробниками ставиться питання про ефективність функціонування у процесі виробництва всіх виробничих фондів (капіталу), про швидкість обороту капіталу. Тому, на його думку, основним вартісним показником економічної ефективності доцільно вважати прибуток на весь авансований протягом певного періоду капітал, незалежно від джерел його формування.

Основними показниками, що визначають економічну ефективність в аграрному секторі, є урожайність, продуктивність праці, собівартість продукції і рівень рентабельності виробництва. Основний критерій економічної ефективності - продуктивність праці, яка характеризується відношенням валової продукції до затрат живої і уречевленої праці на її виробництво:

$$E = \Delta(c + v + m) / (\Delta c + \Delta v + \Delta m \alpha), \quad (1.4)$$

де: E -ефективність сільськогосподарського виробництва на мікрорівні;

$\Delta(c + v + m)$ -валова продукція, валовий прибуток на агропідприємстві;

$\Delta c + \Delta v$ -затрати живої і уречевленої праці на агропідприємстві;

$\Delta m \alpha$ -нагромадження доданого продукту на приріст виробничих фондів агропідприємства.

Ряд дослідників вважає, що для одержання узагальненої оцінки результатів діяльності сільськогосподарського підприємства слід валову (ВП) та кінцеву продукцію (КП), а також виробничі затрати (З) брати попередньо вилучивши з них повторний рахунок аграрної продукції власного виробництва, що надійшла на промислову переробку:

$$ВП = ВПс + ВТОВ - ВПвп, \quad (1.5)$$

$$КП = КПс + ВТОВ - ВПвп, \quad (1.6)$$

$$З = Зс + Зп - Звп, \quad (1.7)$$

де: ВПс, ВПп, ВПвп-вартість валової продукції, відповідно по сільському господарстві, промисловості та сільськогосподарської сировини власного виробництва, що використовується промисловістю даного аграрного формування;

КПс – кінцева продукція сільського господарства, яка вираховується як різниця між вартістю валової продукції промислового господарства та тією її частиною, яка використовується для виробничого внутрігосподарського споживання;

Зс, Зп та Звп – виробничі затрати відповідно по сільському господарстві, промисловості та сільськогосподарській сировині, використаній у промисловості.

На наш погляд, дана методика обрахунку валової і кінцевої продукції, а також затрат на виробництво дозволяє точно обчислювати ефективність діяльності роботи агропромислової виробничої структури.

Отже, методичні основи проведення оцінки ефективності виробництва в підприємницьких структурах аграрної сфери повинні відповідати таким вимогам:

- об'єктивно характеризувати суть критерію ефективності;
- більш повно і точно відображати характер результативності виробництва;
- виявляти резерви істотного покращання економічної ефективності.

Дослідження показало, що в сучасних умовах ефективність виробництва – це його результативність, яка повинна обчислюватися як співвідношення отриманого результату до витрачених трудових і матеріальних ресурсів.

При оцінці економічної ефективності виробництва підприємств різних регіонів потрібно враховувати відмінності в продуктивності землі. На результати виробництва значно впливають також температура повітря, кількість опадів та сонячних днів, інші природні фактори. У зв'язку з цим однаковий обсяг виробничих ресурсів, використаних у різних умовах, забезпечує різні результати.

Для оцінки економічної ефективності рослинництва використовують натуральні і вартісні показники [6].

До натуральних відносяться врожайність. Цей показник характеризує ступінь ефекту, одержаного в процесі виробництва, і відображує лише один бік досягнутої ефективності. Для визначення економічної ефективності необхідно знати розмір виробничих витрат, які забезпечили одержання наявної врожайності.

Для одержання порівнянних величин витрат і результатів, обсяг виробленої однорідної і різнойменної продукції обчислюють у вартісному виразі.

Найважливішим вартісним показником сільськогосподарського виробництва є вартість валової й товарної продукції підприємства, на основі якого можна розрахувати валовий і чистий дохід, а також прибуток.

Для економічної оцінки культур, що вирощуються для виробництва товарної продукції використовують систему показників: урожай основної продукції, ц/га; вартість валової продукції з 1 га, грн; прибуток з 1 га, грн; собівартість 1 ц основної продукції, грн; затрати праці на 1 ц основної продукції, люд.год.; рівень рентабельності виробництва продукції, %; рівень ефективності кормових культур характеризують такі показники: урожайність культур, ц/га; вихід кормових одиниць, перетравного протеїну, кормо протеїнових одиниць з 1 га посіву, ц; затрати праці на виробництво 1 ц

кормових одиниць, перетравного протеїну, кормо протеїнових одиниць, люд. год.; собівартість 1 ц кормових одиниць, перетравного протеїну, кормо протеїнових одиниць, грн.

Перевагу надають показникові, що найповніше враховує умови діяльності підприємства.

При визначенні ефективності кормових культур та перетравного протеїну інколи важко надати перевагу тій чи іншій культурі.

Тому ефективність кормових культур оцінюють також за виходом кормо протеїнових одиниць з 1 га посіву за формулою:

$$Д = (К + 12П) / 2, \quad (1.8)$$

де Д – вихід кормопротеїнових одиниць з 1 га, ц;

К – вихід кормових одиниць з 1 га, ц;

П – вихід перетравного протеїну з 1 га, ц.

Економічна оцінка сільськогосподарських культур проводиться на основі фактичних середньозважених даних за останні 3 – 5 років. Вона може бути проведена також за плановими показниками урожайності культури і матеріально-грошових витрат, розрахованих за технологічними картами.

Для визначення економічної ефективності рослинництва в цілому по підприємству доцільно використовувати таку систему показників [6]:

1) вартість валової продукції (грн) на 1 га сільськогосподарських угідь, на одного середньорічного працівника чи на 1 люд.-год., на 1 грн. основних виробничих фондів, на 1 грн. виробничих витрат. Збільшення обсягу виробництва продукції з 1 га свідчить про підвищення ефективності використання земельних ресурсів і тих вкладень, які спрямовуються у виробництво сільськогосподарської продукції зокрема, у галузі рослинництва;

2) обсяг валового, чистого доходу та прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь, на одного середньорічного працівника, чи на 1 люд.-год., на 1 грн. основних виробничих фондів та на 1 грн. витрат виробництва.

Ці показники дають уявлення також про ефективність застосовуваних засобів виробництва та праці, рівень досконалості засобів і кваліфікації праці, технології виробництва тощо. Вищий їх рівень свідчить про вищу віддачу витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Підвищення рівня цих показників свідчить про зростання продуктивності праці на основі механізації та автоматизації виробництва, впровадження нових технологій, селекції та насінництва, інших факторів інтенсивного розвитку. Певною мірою це також відображує рівень кваліфікації праці та її організацію.

3) затрати праці на виробництво 1 ц продукції;

4) собівартість 1 ц продукції, яка характеризує рівень затрат уречевленої та живої праці в грошовому і виразі. Зниження собівартості свідчить про підвищення економічної ефективності і, навпаки;

5) рівень рентабельності та норма прибутку сільськогосподарського виробництва.

Валовий доход – це вартість валової продукції за вирахуванням витрат на її виробництво, крім оплати праці.

У результаті господарської діяльності підприємства одержують чистий доход, що визначається як різниця між валовим доходом і фондом оплати праці.

Прибуток – це частина доходу, яка залишається підприємству після відшкодування всіх витрат, пов'язаних із виробництвом і реалізацією продукції та іншими видами діяльності. Прибуток господарства – це реалізована частина їхнього чистого доходу. У сільському господарстві величина прибутку підприємства залежить від кількості і якості реалізованої продукції, її структури, рівня собівартості і фактичних цін реалізації.

Рівень рентабельності визначається відношення прибутку до суми матеріальних і трудових затрат на виробництво і реалізацію продукції, тобто до повної собівартості реалізованої продукції і виражається у відсотках. Даний показник визначається в цілому по господарству, по окремій галузі чи культурі.

1.3. Особливості державного управління аграрним сектором економіки України в умовах впровадження європейських стандартів

Державне регулювання аграрного сектора економіки включає в себе застосування правових, адміністративних і економічних важелів, за допомогою яких регулюється діяльність аграрного сектора, визначаються подальші перспективи розвитку. Серед адміністративних методів державного впливу на аграрний сектор значне місце належить нормативно-правовій базі. Реформування аграрного сектора економіки супроводжується активним розвитком законодавчого забезпечення, на що вказує значна кількість нормативно-правових актів, прийнятих останніми роками з метою підвищення ефективності.

Українська модель державного регулювання конкуренції в аграрному секторі економіки, спрямована на розвиток конкурентного середовища в галузі, являє собою комплекс усіх наведених вище методів. Правильне поєднання методів забезпечить емерджентність розробленої моделі. Емерджентність – це наявність у системи властивостей цілісності (емерджентних властивостей), тобто таких властивостей, які не характерні складовим її елементам [44, с. 15].

Конкурентоспроможність аграрного сектору економіки України забезпечується за рахунок діяльності інтеграційних аграрних формувань, в першу чергу аграрних холдингів, подальше домінування яких передбачається і в майбутньому [34, с.70].

Саме тому запровадження аграрної європейської системи в Україні – необхідна умова забезпечення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектора на європейському ринку. Однак система державної підтримки та регулювання сільського господарства в Україні надто деформована і відстає від цивілізаційного розвитку та від європейських стандартів. Україні потрібно орієнтуватись на нові підходи аграрної політики ЄС, сформовані на основі великого досвіду, націлені на підтримку розвитку сільської території загалом. З метою забезпечення адаптації сільського господарства України до відкритої

ринкової аграрної економіки необхідно, враховуючи національні (політичні, економічні, правові) традиції, створити ефективний механізм регулювання сільського господарства, окремих його галузей (рослинництво, тваринництво), обираючи перевірену в Західній Європі і США модель ведення екологічного сільського господарства (його ще називають органічним, біологічно чистим, зеленим, альтернативним, натуральним). Визначення України як аграрної держави дає можливість з одного боку розвивати її потенційні можливості, але з іншого боку, вплив сучасних глобалізаційних постіндустріальних тенденцій спонукає до розвитку країни зі зменшенням використання даних можливостей. Прикладом даних процесів можуть бути еволюційні процеси в розвитку економік деяких країн Європейського Союзу починаючи з 60–70 років XX століття, що обумовлювались переходом аграрних держав з великим потенціалом до розвитку важкої промисловості та значного скорочення агропромислового комплексу [7, с.11].

Узагальнюючи тенденції зміни впливу органів державної влади на розвиток аграрного сектору економіки України за останній період, І.І. Княженко констатує наступне: по-перше, вся історія господарських реформ свідчить, що механізм ринкового регулювання часто замінювався механізмом державного управління аграрним сектором, і навпаки; по-друге, в основі будь-якої господарської реформи було вирішення проблеми поєднання механізмів державного і ринкового регулювання аграрного сектору; по-третє, залежно від глибини вирішення цієї проблеми, визначався напрям реформ та її результати; по-четверте, результативність реформ в аграрному секторі залежала від стабільності соціально-політичної ситуації в країні [39, с.7].

Враховуючи підходи вчених, на наш погляд, механізми державного управління аграрним сектором в Україні представлені сукупністю організаційно-функціональних установ, серед яких органи державної влади займають чільне місце. Органи державної влади, будучи основними елементами державного управління аграрним сектором, у даній сфері відносин представлені Верховною Радою України, органами виконавчої влади та органами місцевого

самоврядування.

Верховна Рада України у процесі державного управління аграрним сектором здійснює, у першу чергу, регуляторну функцію. Після проголошення незалежності в Україні було прийнято низку законів, які стали підставою для проведення сільськогосподарських реформ. До таких можна віднести наступні Закони України: “Про фермерські господарства”, “Про форми власності на землю”, “Про колективні сільськогосподарські підприємства”, Постанову Верховної Ради України “Про земельну реформу”, Земельний Кодекс та ще низку нормативно-правових актів, направлених на створення правового поля для реструктуризації аграрного сектора.

На центральному рівні до системи органів виконавчої влади щодо державного управління аграрним сектором економіки України належать: Міністерство аграрної політики та продовольства України; державні комітети: Державний комітет із земельних ресурсів України, Державний комітет лісового господарства України, Державний комітет водного господарства України; урядові органи, підвідомчі комітети України; всі дорадчі органи при названих органах виконавчої влади. Суб’єктом управління в організаційному механізмі державного управління аграрним сектором на рівні області є Головне управління агропромислового розвитку, яке має завдання, функції, повноваження, організаційну структуру, компетенцію персоналу [76, с. 9].

У той же час до органів місцевого самоврядування, котрі здійснюють управлінський вплив на аграрний сектор, слід віднести обласні ради міські ради, районні ради та районні у містах ради, а також селищні і сільські ради. Органи місцевого самоврядування здійснюють безпосередній вплив не тільки на економічні процеси в аграрному секторі (орендні відносини, місцеві податки тощо), а й дуже визначний вплив у соціальній сфері розвитку сільських територій.

Системоутворюючі механізми державного управління аграрним сектором в Україні зумовлені, у першу чергу, функціональним призначенням. У цьому контексті В.І. Юрченко виділила наступні функціональні особливості

механізмів державного управління інтеграційними процесами у аграрній сфері: визначення основних цілей і завдань інтеграції в конкретних економічних умовах; оцінка різних форм інтеграції і вибір найбільш адекватної системи інтеграційних зв'язків, що відповідає формі, виду власності й способу господарювання міжрегіональної структури і її учасників; визначення специфіки економічних відносин за вибраної форми інтеграції; обґрунтування основних напрямів розвитку інтегрованої структури; визначення джерел розвитку інтегрованих структур і їх учасників за напрямками діяльності; розробка системи заходів, які підвищують ефективність інтегрованого формування [77, с. 5-7].

Механізми державного управління аграрним сектором в Україні можуть бути виражені як сукупність взаємозалежних елементів, котрі здійснюють регулюючу, оптимізаційну та контрольну-забезпечувальну функції відносно функціонування аграрних підприємств і господарств усіх форм власності щодо підвищення експортного потенціалу, конкурентоздатності, рентабельності й прибутковості підприємств аграрного сектору. Системоутворюючі функціональні зв'язки елементів механізмів державного управління аграрним сектором України представлені на рис. 1.1.

Критеріями ефективності роботи механізмів державного управління аграрним сектором виступають економічні показники та маркетингові позиції сектору. До економічних показників необхідно віднести рентабельність сектору, рівень інтегративності підприємств та рівень їх інноваційного технічного оснащення. Маркетингові позиції аграрного сектору включають у себе, у першу чергу, конкурентоспроможність та цінова автономність від кон'юнктури ринку. Ці суто економічні показники є квінтесенцією державної аграрної політики.

Отже, досліджуючи механізми державного управління аграрним сектором в ЄС і Україні, необхідно зазначити, що європейська практика характеризується, у першу чергу, такими особливостями механізмів, як фінансовий вплив на розвиток сектору (інтервенції, фінансування, дотації

тощо) у рамках середньострокових і довгострокових програм розвитку, стандартизація умов щодо якості продукції та безпеки харчування, а також пріоритети щодо соціально-економічного розвитку сільських територій.

Рис. 1.1. Функціонування механізмів державного управління аграрним сектором України

Натомість вітчизняні механізми державного управління аграрним сектором представлені системою державних і самоврядних органів, котрі здійснюють більше регуляторну політику, ніж політику фінансово-організаційної підтримки, що і пояснює значне економічне відставання українського аграрного сектору від європейської практики. У цьому контексті необхідності набуває переорієнтація пріоритетів державних програм та нормативної бази від регуляторної до стимулюючо-забезпечувальної функції, що дозволить синхронізувати основні напрями аграрної політики України та ЄС.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ФРІДОМ ФАРМ ТЕРРА», М. КИЇВ

2.1. Організаційно-економічна характеристика товариства

ТОВ «Фрідом Фарм Терра» – сільськогосподарське підприємство з обмеженою відповідальністю, яке займається вирощуванням продукції рослинництва, а саме вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Спеціалізація: зерново-технічна. Рівень спеціалізації – високий.

Юридична адреса підприємства: 03186, м. Київ, вул. Берегового Сергія, буд. 14, офіс 5.

Підприємство має землі на Херсонщині, у Полтавській та Чернігівській областях. Але землі у Херсонській області знаходяться на ТОВ.

Ґрунтово-кліматичні умови сприяють розвитку сільського господарства.

Станом на 1 січня 2024 року підприємство налічувало 18 осіб штатного персоналу.

Підприємство налічує 1053 га земельних угідь, а саме ріллі. Землі господарство використовує на орендній основі.

МТП підприємства складає: 9 тракторів, 3 автомобілі, 5 комбайнів зернових, 5 машин посівних, 4 причепи, 2 дощувальні машини, 1 тракторну сінокосарку.

Валовий дохід від реалізації продукції в 2024 році становить 4068,48 тис. грн. Чистий дохід від реалізації пшениці озимої складає 719,3 тис. грн.; 857,8 тис. грн. від ячменю озимого; 231,3 тис. грн. від ячменю ярого; 1264,5 тис. грн. від реалізації соняшнику та 178,5 тис. грн. від реалізації ріпаку озимого.

Чистий прибуток підприємства в 2024 році склав 399,9 тис. грн. Власний капітал підприємства складає 3468,3 тис. грн, позиковий – 542,8 тис. грн. Вартість основних засобів складає 724,1 тис. грн.

ТОВ «Фрідом Фарм Терра» займається лише рослинництвом, аналізуючи склад товарної продукції в динаміці за три роки, можна сказати, що галузі рослинництва найбільшу питому вагу займають зернові культури.

Спеціалізація виробництва у сільськогосподарських підприємствах характеризується багатьма показниками, основним з яких є структура товарної продукції. Тому значення певної галузі сільськогосподарського підприємства визначається часткою її товарної продукції у загальній кількості товарної продукції господарства.

Рівень спеціалізації господарства визначають за часткою вартості товарної продукції головних (головної) галузей у загальній вартості його товарної продукції. Високий рівень спеціалізації мають підприємства, які виробляють переважно один вид товарної продукції. При цьому частка товарної продукції головної галузі становить понад 50% загальної вартості товарної продукції господарства. Чим менша кількість головних і додаткових галузей, тим порівняно вищим є рівень спеціалізації підприємства.

Значення коефіцієнта спеціалізації до 0,20 свідчить про низький рівень спеціалізації господарства; 0,21-0,40 – середній; 0,41–0,60 – високий; 0,61 і більше – для поглибленої спеціалізації господарства [14].

У додатку Г наведено розрахунок коефіцієнта спеціалізації ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Згідно даних табл. Г1 ми можемо розрахувати коефіцієнт спеціалізації підприємства за формулою:

$$K_{cn} = \frac{100}{\sum P_i(2 \cdot i - 1)}, \quad (2.1)$$

де P_i - питома вага галузі у виручці від реалізації; i – порядковий номер галузі у ранжируваному ряді.

$$K_{cn} = 100 \div 187,8 = 0,53$$

Отже, виручка з продукції зернових та зернобобових у середньому за три аналізовані роки становила 1835,4 тис. грн (60,6 % від загальної виручки), технічних культур 1054,8 тис. грн (34,9 %), іншої продукції рослинництва

135,8 тис. грн (4,5 %). Підприємство має зерново-технічний напрям виробництва, спеціалізується переважно на виробництві зернових культур. Коефіцієнт спеціалізації дорівнює 0,53 – це значення показника свідчить про високий рівень спеціалізації.

ТОВ «Фрідом Фарм Терра» займається тільки рослинництвом. Серед рослинництва переважають зернові та технічні культури. Причому за останні роки спостерігається збільшення частки технічних культур.

Аналізуючи організаційно-виробничу структуру ТОВ «Фрідом Фарм Терра» можна зробити висновок, що підприємство повністю забезпечене робочими кадрами, на підприємстві присутні такі відділи як відділ бухгалтерії де головним є головний бухгалтер якому підпорядковуються бухгалтери та касири, агрономічний відділ де головним керівником є головний агроном який має таких підлеглих як бригада 1 і бригада 2, завідувач гаражем якому підпорядковуються слюсарі, механіки та електрики, завідувач складом. Підприємство має лінійну структуру управління всі ці відділи підпорядковуються директору.

За допомогою показників діяльності підприємства можна отримати загальне уявлення про такі основні показники як кількість штатного персоналу, розмір доходу та виручки, показники використання ОФ, рівень рентабельності тощо. Що дає змогу оцінити стан господарської діяльності підприємства.

У табл. 2.1 розглянемо показники діяльності ТОВ «Фрідом Фарм Терра» протягом 2022-2024 років.

Отже, в 2024 році зменшилась кількість земельних угідь в порівнянні з 2022 та 2023 роками, відповідно на 21 та 25 га. Зросла кількість працівників на 3 особи. Вартість валової продукції не мала чітких тенденцій, в 2024 році цей показник зменшився в порівнянні з 2023 роком на 1076,6 тис. грн, відповідно зменшилась вартість валової продукції в розрахунку на 1 працівника (-117 тис. грн). Середньорічна вартість основних виробничих засобів зросла в 2024 році в порівнянні з попереднім роком на 300,45 тис. грн. Зросла вартість оборотних засобів в 2024 році на 1071,7 тис. грн., в порівнянні з попереднім роком.

Таблиця 2.1

Економічні показники діяльності підприємства

Показники	Роки			Абсолютне відхилення 2024 р. від	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
1. Закріплено с.-г. угідь, га	1074	1078	1053	-21	-25
а) рілля	1074	1078	1053	-21	-25
2. Середньорічна чисельність працівників, осіб	15	15	18	3	3
3. Вартість валової продукції, тис. грн	1680,9	5145,1	4068,5	2387,6	-1076,6
4. Вироблено валової продукції на одного працівника, тис. грн	112,1	343,0	226,0	113,9	-117
5. Середньорічна вартість основних виробничих засобів, тис. грн	139,2	145,1	445,6	306,3	300,45
6. Середньорічна вартість оборотних фондів, тис. грн	1148,8	2131,8	3203,5	2054,7	1071,7
7. Виручка (чистий дохід) від реалізації с.-г. продукції, тис. грн	1400,5	4287,1	3390,4	1989,9	-896,7
8. Валовий прибуток (збиток) від реалізації с.-г. продукції, тис. грн	-50,4	1806,7	265,1	-315,5	-1541,6
9. Фондозабезпеченість, тис. грн	12,9	13,5	42,3	29,7	28,8
10. Фондоозброєність, тис. грн	9,3	9,7	24,7	15,4	15,0
11. Фондовіддача, грн	12,1	35,4	9,1	-3	-26,3
12. Фондомісткість, грн	0,08	0,03	0,11	0,03	0,08
13. Чистий прибуток (збиток), тис. грн	3,9	2308,6	399,9	396,0	-1908,7
13. Норма прибутку (збитковості), %	0,3	101,4	10,9	10,6	-90,5
15. Рівень рентабельності (збитковості) виробництва, %	-3,5	72,8	8,5	-12,0	-64,3

Виручка від реалізації продукції в 2024 році зменшилась на 896,7 тис. грн в порівнянні з 2023 роком, відповідно зменшився валовий прибуток – на 1541,6 тис. грн. Зросли показники фондозабезпеченості, фондомісткості та фондоозброєності, показник фондовіддачі зменшився. Норма прибутку досягла рекордного значення в 2023 році (101,4%), що на 90,5 % більше ніж в 2024 році.

Рівень рентабельності також найвищим був в 2023 році (72,8 %), що на

64,3 % більше ніж в 2024 році. Ефективність господарювання будь – якого підприємства залежить не лише від додержання правильних принципів організації виробництва, а й від знань, умінь, компетентності його працівників, їхньої кваліфікації, спроможності вирішувати нестандартні завдання, дисципліни, існуючої системи мотивації праці тощо.

Від підвищення продуктивності праці залежить економія сукупної праці, тобто зменшується величина трудомісткості товарів, що призводить до зменшення собівартості готової продукції [26].

У табл. 2.2 розглянемо показники продуктивності праці по підприємству за 2022-2024 рр. Отже, вартість валової продукції в 2024 році скоротилась порівняно з попереднім роком та становила 79,1 % від його вартості. Середньорічна чисельність працівників збільшилась на 3 особи та становила 120 % від попереднього року. Середньорічна продуктивність праці знизилась та становила 66 % від продуктивності попереднього року.

Таблиця 2.2

Показники продуктивності праці по підприємству

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2024 р. у % до 2023 р.
Вартість валової продукції, всього, тис. грн.	1680,9	5145,1	4068,5	79,1
Середньорічна чисельність працівників, осіб	15	15	18	120,0
Середньорічна продуктивність праці, тис. грн./працівника	112,1	343,0	226,0	66,0

Основні засоби відіграють значну роль у процесі праці, так як вони у своїй сукупності утворюють виробничо-технічну базу і визначають виробничу потужність підприємства. Поінформованість про наявність засобів праці та постійний контроль за їх ефективним використанням мають велике значення в управлінні виробничою діяльністю кожного підприємства.

В табл. 2.3 розглянемо економічну ефективність використання основних виробничих засобів в ТОВ «Фрідом Фарм Терра» в 2023-2024

роках. Протягом 2023-2024 років збільшилась середньорічна вартість основних засобів на 299,5 тис. грн, залишкова вартість – на 557,0 тис. грн, первісна вартість – на 637,4 тис. грн, знос – на 80,3 тис. грн. Зріс коефіцієнт придатності на 75 %, коефіцієнт оновлення – на 300 %. Зросли показники фондозабезпеченості, фондоозброєності та фондомісткості.

Таблиця 2.3

Економічна ефективність використання основних виробничих засобів

Показники	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2023 р.	
			+;-	%
1	2	3	4	5
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	146,1	445,6	299,5	305,0
- залишкова вартість	167,1	724,1	557,0	433,3
- первісна вартість	442,3	1079,7	637,4	244,1
- знос	275,2	355,5	80,3	129,2
Коефіцієнт зносу	0,6	0,3	-0,3	50,0
Коефіцієнт придатності	0,4	0,7	0,3	175,0
Коефіцієнт оновлення основних виробничих засобів	0,2	0,8	0,6	400,0
Коефіцієнт вибуття основних виробничих засобів	2,2	2,1	-0,1	95,4
Фондозабезпеченість, грн.	13,5	42,3	28,8	313,3
Фондоозброєність, грн.	9,7	24,7	15,0	254,6
Фондовіддача, грн.	25,6	4,7	-20,9	18,3
Фондомісткість, грн.	0,03	0,1	0,07	3,3
Рентабельність основних засобів, %	1381,6	55,2	-1326,4	4,0

Знизились такі показники як коефіцієнт зносу, коефіцієнт вибуття та фондовіддача. Рентабельність ОЗ була дуже високою в 2023 році – 1381,6 %, в 2024 році цей показник був теж достатньо високим – 55,2 %. В цілому, економічна ефективність використання основних виробничих засобів зросла протягом 2023-2024 років.

2.2. Аналіз рентабельності виробничої діяльності підприємства

Рентабельність – поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення [27].

На рентабельність виробництва сільськогосподарських культур впливає багато чинників, серед яких урожайність, собівартість виробництва, ціна та ін. Для аналізу рентабельності необхідно аналізувати кожен з вище зазначених показників, оскільки саме незначний вплив деяких з цих факторів може здійснити вагомий вплив на рівень рентабельності виробництва сільськогосподарських культур.

У табл. 2.4 розглянемо структуру посівних площ підприємства в 2023 та 2024 роках.

Таблиця 2.4

Структура посівних площ в ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Культури	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення 2024 р. від 2023 р. (+/-)
	Площа, га	Площа, га	
1. Зернові та зернобобові	595	580	-15
в т.ч. озима пшениця	320	166	-154
ячмінь ярий	129	119	-10
ячмінь озимий	138	213	75
просо	8	82	74
2. Технічні культури	262	233	-29
в т.ч. соняшник на зерно	186	233	47
ріпак озимий	76	-	-
Разом посівів	857	813	-44

Отже, площа посівів зернових в 2024 році скоротилась на 15 га в порівнянні з попереднім роком, а саме: площа посівів озимої пшениці скоротилась на 154 га, ярого ячменю – на 10 га, площа посівів ячменю озимого

зросла на 75 га, проса – на 74 га. Площа посівів технічних культур скоротилась на 29 га, а саме: не вирощувався в 2024 році ріпак, та площа посівів соняшнику зросла на 47 га. Загальна площа посівів всіх сільськогосподарських культур скоротилась протягом 2023-2024 рр. на 44 га.

Важливе значення для аналізу обсягів виробництва, його структури та частки вирощування окремих сільськогосподарських культур в загальній їх кількості, має динаміка виробництва. За допомогою цього показника ми можемо проаналізувати рівень виробництва окремих культур протягом років та зробити висновок щодо скорочення або збільшення виробництва та його впливу на прибутковість виробничої діяльності підприємства.

У табл. 2.5 наведена динаміка виробництва сільськогосподарських культур протягом 2022-2024 років.

Таблиця 2.5

Динаміка виробництва сільськогосподарських культур, ц

Продукція	Роки			Абсолютне відхилення 2024 р. від	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Пшениця	5280	5331	2959	-2321	-2372
Ячмінь	2479	5214	3796	1317	-1418
Ріпак	194	811	-	-	-
Просо	-	212	690	-	478
Соняшник	58	2387	1533	1475	-854

Отже, валовий збір пшениці в 2024 році зменшився в порівнянні з 2022 та 2023 роками, відповідно на 2321 та 2372 ц. Ячмінь в 2024 році зібрали на 1418 ц менше ніж в попередньому році, але на 1317 ц більше ніж в 2022 році. Валовий збір проса в 2024 році зріс на 478 ц в порівнянні з попереднім роком. Соняшника зібрали в 2024 році менше ніж в попередньому на 854 ц але більше ніж в 2022 році на 1475 ц. По більшості сільськогосподарських культур в 2024 році спостерігалось значне зменшення валового збору в порівнянні з 2023 роком. Причиною цього може бути скорочення площі земель під посіви та зменшення родючості.

Валовий збір сільськогосподарських культур – показник, що характеризує загальний обсяг продукції землеробства з усієї посівної площі підприємства

[31].

Дуже важливим показником є динаміка валового збору, яка дає змогу простежити зміни в обсязі виробництва сільськогосподарських культур. Для визначення факторів, які впливають на динаміку валового збору використовуємо факторний аналіз, при цьому використовуємо два показники, які впливають на валовий збір: площа збирання та урожайність.

В табл. 2.6 проаналізуємо вплив факторів на динаміку валового збору в 2023 та 2024 роках.

Таблиця 2.6

Вплив факторів на динаміку валового збору в ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Назва продукції	Зібрана площа, га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, ц			Відхилення, ц (+, -)		
	2023 р.	2024 р.	2023 р.	2024 р.	2023 р.	2024 р.	умовний	загальне	за рахунок зміни	
	П0	П1	У0	У1	П0У0	П1У1	П1У0	П1У1-П0У0	П1У0-П0У0	П1У1-П1У0
Пшениця озима	320	166	16,66	17,82	5331	2959	2765,56	-2372	-2565,44	193,44
Ячмінь	267	332	19,53	11,43	5214	3796	6483,96	-1418	1269,96	-2687,96
Соняшник	186	233	12,83	6,58	2387	1533	2989,39	-854	602,39	-1456,39

З даних табл. 2.6 бачимо, що за всіма аналізованими культурами в 2024 році спостерігалось значне зменшення валового збору в порівнянні з попереднім роком. Наприклад, загальне відхилення валового збору пшениці в 2024 році від 2023 року становило -2372 ц, при цьому за рахунок зменшення посівів втрати становили 2565,44 ц, компенсувалося це на 193,44 ц за рахунок урожайності. Тобто, в випадку з пшеницею втрати валового збору були за рахунок зменшення площі посівів. В випадку з ячменем та соняшником, значні втрати були за рахунок зменшення врожайності, відповідно на 2687,96 та 1456,39 ц, але це компенсувалося частково збільшенням збору за рахунок розширення площ посівів.

Урожай та урожайність є найважливішими результативними показниками розвитку продуктивних сил сільського господарства, виробничої діяльності і використання головного засобу виробництва в сільському господарстві – землі.

Урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні за 2024 рік по областях наведено у додатку Д.

У 2024 році найвища урожайність пшениці спостерігається у Чернігівській (67,0 ц/га), Хмельницькій (66,0 ц/га) та Івано-Франківській (62,0 ц/га) областях. Найнижчі показники – у Донецькій (21,0 ц/га), Запорізькій (24,0 ц/га) та Херсонській (24,0 ц/га) областях. Загальна тенденція така: вищі показники характерні для західних і північних регіонів, де стабільні кліматичні умови та краща зволоженість ґрунтів. У південних та східних регіонах урожайність пшениці значно нижча через посушливі умови, руйнування інфраструктури та воєнні дії.

Традиційно потужні аграрні регіони (Південь, Схід) демонструють зниження врожайності внаслідок посух, воєнних дій, мінування та зменшення посівних площ. Водночас Захід і Північ демонструють рекордні показники завдяки стабільнішій ситуації та зростаючій інвестиційній привабливості.

Високі показники урожайності на Заході (Хмельницька, Івано-Франківська, Волинська області) свідчать про поступове зміщення сільськогосподарської активності із зон бойових дій у безпечні регіони.

Південні області, зокрема Херсонська та Запорізька, традиційно мають високу залежність від зрошення, яке нині значно порушено. Відновлення меліоративної інфраструктури є критично важливим для підвищення врожайності.

Аграрії демонструють здатність адаптуватися до нових умов, змінюючи структуру посівів та впроваджуючи більш продуктивні технології у менш уражених регіонах.

В табл. Д2 розглянемо динаміку урожайності основних сільськогосподарських культур по Україні в 2020-2024 роках, за даними Державної служби статистики України [29].

Урожайність пшениці демонструвала коливання протягом аналізованого періоду. Пік урожайності припав на 2023 рік (56,7 ц/га), тоді як у 2024 році

спостерігалось зниження до 36,9 ц/га, що може бути пов'язано з несприятливими погодними умовами або іншими факторами.

Найвища урожайність кукурудзи на зерно була зафіксована у 2021 році (89,5 ц/га). У 2024 році показник склав 82,0 ц/га, що свідчить про стабільно високий рівень продуктивності цієї культури.

Урожайність соняшнику зросла з 24,5 ц/га у 2020 році до 31,3 ц/га у 2024 році, що свідчить про позитивну динаміку в технологіях вирощування та адаптації до кліматичних умов.

До причин збільшення врожайності окремих культур можна віднести сприятливі погодні умови, більш якісний посадковий матеріал, використання засобів захисту рослин, вдале зрошення та внесення добрив.

Порівнюючи урожайність основних сільськогосподарських культур в ТОВ «Фрідом Фарм Терра» з аналогічним показником в середньому по Україні та по Полтавській області, де вирощуються культури підприємством, можна зробити висновок, що урожайність пшениці менша, ніж урожайність по Україні та Полтавській області, відповідно на 19,1 та 32,2 ц/га; урожайність кукурудзи на зерно менша відповідно на 32,2 та 20,2 ц/га; урожайність соняшнику менша відповідно на 24,7 та 20,4 ц/га.

Будь-яке аграрне підприємство в процесі діяльності здійснює витрати на виробництво і реалізацію продукції.

Витрати підприємства – сукупні витрати живої й уречевленої праці на виробництво певного виду продукції. В умовах товарного виробництва витрати виступають у вартісній формі [33].

Витрати є важливим елементом визначення собівартості продукції, від рівня якої залежить не лише ціна готового товару але й прибуток підприємства, рентабельність його виробничої діяльності.

Поточні витрати, які пов'язані з операційною діяльністю підприємства, групують за економічними елементами. Групування витрат за економічними елементами відображає склад витрат відповідно до їхньої економічної сутності і передбачає облік всіх поточних витрат, які пов'язані з операційною

діяльністю, незалежно від місця їх виникнення (цех, адміністративний корпус чи транспортний відділ) та економічного призначення (з якою продукцією вони пов'язані).

Групування витрат за однорідними економічними елементами дає змогу проаналізувати загальну ресурсну структуру витрат підприємства та на її основі розробити заходи щодо зменшення операційних витрат підприємства [34].

В табл. 2.7 наведена структура операційних витрат підприємства, за елементами, протягом 2022-2024 рр. Отже, в структурі операційних витрат підприємства в 2022, 2023 роках найбільше значення мали матеріальні витрати, відповідно 58,7 та 55,8 % від загальної кількості витрат. В 2024 році провідне місце в структурі витрат займали інші операційні витрати, а саме 47,9 %. Найменше значення в структурі витрат протягом 2022-2024 рр. мала амортизація (від 0,8 % в 2023 році до 2 % в 2024 році).

Невисоке значення також мали відрахування на соціальні заходи (від 2,6 в 2024 році до 4,9 в 2022 році). Витрати на оплату праці займають в структурі витрат третє місце після матеріальних та інших операційних витрат, та складають від 9,0 % в 2023 році до 13, % в 2022 році.

Таблиця 2.7

**Структура операційних витрат за елементами в
ТОВ «Фрідом Фарм Терра», тис. грн**

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Всього витрат	1675,9	100,0	3123,8	100,0	4020,5	100,0
Матеріальні витрати	983,8	58,7	1742,2	55,8	1425,2	35,5
Витрати на оплату праці	221,5	13,2	281,1	9,0	481,8	12,0
Відрахування на соц. заходи	82,4	4,9	100,5	3,2	106,0	2,6
Амортизація	28,1	1,7	26,0	0,8	80,4	2,0
Інші операційні витрати	360,1	21,5	974,0	31,2	1927,1	47,9

Важлива роль у ефективній діяльності підприємства приділяється аналізу собівартості продукції.

У табл. 2.8. розглянемо структуру прямих витрат на виробництво основних видів продукції в 2024 році.

Таблиця 2.8

**Структура прямих витрат на виробництво основних видів продукції
в ТОВ «Фрідом Фарм Терра» за 2024 р.**

№ з/п	Основні показники	Пшениця		Ячмінь		Соняшник	
		Сума, грн	Питома вага, %	Сума, грн	Питома вага, %	Сума, грн	Питома вага, %
1.	Прямі матеріальні витрати	369,0	52,0	377,6	41,3	462,3	47,2
	в т. ч. насіння та посадковий матеріал	10,0	1,4	40,8	4,5	72,8	7,4
	пальне та мастильні матеріали	162,6	22,9	163,9	17,9	172,4	17,6
	мінеральні добрива	15,6	2,2	11,4	1,2	8,4	0,8
	решта матеріальних витрат	180,8	25,5	161,5	17,7	208,7	21,3
2.	Витрати на оплату праці	67,3	9,5	100,0	10,9	102,5	10,5
3.	Інші прямі та загально- виробничі витрати	273,1	38,5	435,4	47,7	414,3	42,3
	в т. ч. амортизація необоротних активів	20,1	2,8	20,3	2,2	29,1	3,0
	відрахування на соціальні заходи	14,8	2,1	22,0	2,4	22,5	2,3
	решта прямих нематеріальних витрат	238,2	33,6	393,1	43,0	362,7	37,0
ВСЬОГО :		709,4	100,0	913,0	100,0	979,1	100,0

Отже, в структурі витрат на виробництво пшениці найбільше значення мають прямі матеріальні витрати, їх частка становить 52%, друге місце займають інші прямі та загальновиробничі витрати, частка яких складає 38,5%, витрати на оплату праці складають 9,5% від загальної кількості витрат. Виробнича собівартість пшениці становить 239,8 грн/ц, комерційна – 294,8 грн/ц. Ціна реалізації одного центнера складала 293,9 грн, що менше від його повної собівартості, в результаті підприємство отримало збиток 0,9 грн/ц.

Собівартість продукції є важливим узагальнюючим показником, який характеризує ефективність роботи підприємства.

У табл. 2.9 розглянемо динаміку показників реалізації продукції підприємства протягом 2022-2024 рр.

Таблиця 2.9

Динаміка показників реалізації продукції ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Продукція	Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Абсолютне відхилення 2024р. від 2023 р. (+/-)
Пшениця	Обсяг виробництва, ц	5280	5331	2959	-2372
	Обсяг реалізації, ц	4674	4621	2447	-2174
	Рівень товарності, %	88,5	86,7	82,7	-4
	Виручка, тис. грн	888,7	1323,9	719,3	-604,6
	Ціна реалізації, грн/ц	190,1	286,5	293,9	7,4
	Ціна в сер. по Україні, грн/ц	180,1	291,2	341,4	50,2
Ячмінь	Обсяг виробництва, ц	2479	5214	3796	-1418
	Обсяг реалізації, ц	1750	4293	3578	-715
	Рівень товарності, %	70,6	82,3	94,2	11,9
	Виручка, тис. грн	301,3	1175,9	1089,1	-86,8
	Ціна реалізації, грн/ц	172,2	273,9	304,4	30,5
	Ціна в сер. по Україні, грн/ц	180,1	291,2	341,4	50,2
Соняшник	Обсяг виробництва, ц	58	2387	1533	-854
	Обсяг реалізації, ц	1	1852	1427	-425
	Рівень товарності, %	1,7	77,6	93,1	13,7
	Виручка, тис. грн	0,2	1245,6	1264,5	18,9
	Ціна реалізації, грн/ц	200	672,6	886,1	213,5
	Ціна в сер. по Україні, грн/ц	406,3	753,1	865,6	112,5

Отже, обсяг виробництва і реалізації пшениці значно скоротився в 2024 році в порівнянні з попереднім роком, зменшився рівень товарності та виручка. Ціна реалізації 1 центнера збільшилась на 7,4 грн, але цей показник нижчий від цін реалізації в середньому по Україні. Значно скоротився обсяг виробництва та реалізації ячменю та виручка від його реалізації в 2024 році в порівнянні з попереднім роком, зріс рівень його товарності та ціна реалізації, яка також була нижчою від середніх цін реалізації по Україні.

2.3. Аналіз фінансових показників діяльності товариства

Фінансові результати – це співставлення регламентованих податковим законодавством валових доходів і валових витрат.

Основними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності є: вивчення можливостей одержання прибутку відповідно до наявного ресурсного потенціалу підприємства і кон'юнктури ринку; систематичний контроль за процесом формування прибутку і зміною його динаміки; визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів на фінансові результати й оцінювання якості прибутку; виявлення резервів збільшення суми прибутку і підвищення рівня прибутковості бізнесу; оцінювання роботи підприємства з використання можливостей збільшення прибутку і рентабельності; вироблення рекомендацій з підвищення ефективності системи керування прибутком [12].

У табл. 2.10 розглянемо фінансові результати діяльності ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Таблиця 2.10

Фінансові результати діяльності ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Стаття	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Темп росту 2024 р. до 2022 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	1246,1	1400,8	4287,6	244,1
Собівартість реалізованої продукції	1031,2	1289,7	2396,6	132,4
Валовий прибуток (збиток)	89,3	-50,4	1806,7	1923,2
Інші операційні доходи	137,0	179,0	688,7	402,7
Інші операційні витрати	341,4	286,2	271,1	-20,6
Чистий прибуток (збиток)	10,5	3,9	2308,6	21886,7

Отже, в 2024 році в порівнянні з 2022 роком значно зросли наступні показники: чистий дохід – на 244,1%; собівартість реалізованої продукції – на 132,4 %; валовий прибуток – на 1923,2 %; інші операційні доходи – на 402,7 %; чистий прибуток – на 21886,7 %. Зменшились операційні витрати – на 20,6 %. Це свідчить про високу результативність та ефективність діяльності

підприємства.

Баланс – це групування інформації на початок і кінець звітного періоду, тобто підсумок господарських операцій на певну звітну дату. Проте найбільш повну і глибоку інформацію про фінансовий стан можна одержати за допомогою побудови на базі балансу підприємства спеціального порівняльного аналітичного балансу. Цей баланс будується на основі бухгалтерського балансу шляхом ущільнення його статей. Ця аналітична таблиця дає загальну картину всіх змін в абсолютних і порівняльних величинах статей та груп [12].

У додатку Е наведено агрегований баланс ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Отже, актив підприємства складається з оборотних та необоротних активів. Сума активу в 2024 році зросла на 151,4 % в порівнянні з 2022 роком. До необоротних активів підприємства відносять основні засоби, які зросли протягом 2022-2024 рр. на 9,0 %. Оборотні активи, які складаються з швидко-ліквідних, середньо-ліквідних та низько-ліквідних активів, зросли протягом 2022-2024 рр. на 170,4 %.

До пасиву відносять власний капітал, який зріс протягом 2022-2024 рр. на 305,9 %; залучений капітал, який знизився на 60,3 %. Сума пасиву збільшилась на 151,4 % протягом 2022-2024 рр.

Стійкий фінансовий стан підприємства в ринкових умовах значною мірою обумовлюється його діловою активністю.

У табл. 2.11 наведено показники ділової активності ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

За даними табл. 2.11 впродовж 2022-2024 рр. зросли наступні показники: коефіцієнт оборотності активів, коефіцієнт оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості, коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, основних засобів, оборотних засобів. Знизились такі показники як: коефіцієнт оборотності власного капіталу, термін погашення дебіторської та кредиторської заборгованості. Що є свідченням зростання власного капіталу та зменшення заборгованості підприємства.

Таблиця 2.11

Показники ділової активності ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. від 2022 р. (+;-)
Коефіцієнт оборотності активів (коефіцієнт трансформації капіталу, ресурсовіддача)	1,0	1,1	1,9	0,9
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	6,4	6,3	18,7	12,3
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	2,2	2,7	19,6	17,4
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	1,3	1,5	4,1	2,8
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	11,9	10,1	35,2	23,3
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів	1,2	1,2	2,0	0,8
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,6	1,8	1,4	-0,2
Термін погашення дебіторської та кредиторської заборгованості	25,9	21,5	1,0	-24,9
Тривалість обороту, днів	304,2	304,2	182,5	-121,7
Тривалість операційного циклу, днів	7,7	7,8	22,8	15,1
Тривалість фінансового циклу	5,5	5,1	3,3	-2,3

У табл. 2.12 розглянемо економічну оцінку показників ліквідності підприємства.

Таблиця 2.12

Економічна оцінка показників ліквідності ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показники	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Абсолютне відхилення 2022р. від 2024р.
Швидколіквідні активи	28,0	12,6	1843,2	1815,2
Середньоліквідні активи	252,8	337,8	705,4	452,6
Важколіквідні активи	208,4	793,2	571,4	363,0
Поточні зобов'язання	551,4	509,0	218,7	-332,7
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності покриття	2,1	2,2	14,3	12,2
Коефіцієнт швидкої (критичної) ліквідності	0,4	0,5	9,5	9,1
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,02	8,42	8,4
Оборотні виробничі засоби, тис. грн.	1154,0	1143,6	3120,0	1966,0

Отже, протягом 2022-2024 рр. спостерігалось збільшення наступних показників: швидко ліквідні активи (1815,2 тис. грн.), середньо ліквідні активи (452,6 тис. грн.), важко ліквідні активи (363 тис. грн.). Також зріс коефіцієнт поточної ліквідності (на 12,2), швидкої ліквідності (на 9,1), абсолютної ліквідності (на 8,4). Зменшились поточні зобов'язання – на 332,7 тис. грн. Зросла вартість оборотних виробничих засобів на 1966,0 тис. грн. Це свідчить про зростання ліквідності підприємства протягом 2022-2024 рр. та є позитивним явищем.

У табл. 2.13 наведено показники платоспроможності ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Таблиця 2.13

Платоспроможність (фінансова стійкість) ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показник	Нормативне значення	2022 р.	2024 р.	Відхилення 2022р. від 2024 р., (+ / -)
Власні оборотні кошти підприємства	більше 0	602,6	2901,3	2298,7
Власні оборотні кошти (робочий капітал)	більше 0	602,6	2901,3	2298,7
Матеріальні запаси	-	208,4	571,4	363,0
Коефіцієнт платоспроможності (фінансової стійкості)	>1	1,4	14,0	12,6
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	< 0,5	0,4	0,1	-0,3
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії, власного капіталу)	>0,5	0,6	0,9	0,3
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними обіговими коштами	>0,1	0,5	0,9	0,4
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	>0 збільшення	0,8	0,9	0,1

На основі аналізу показників платоспроможності підприємства, можна зробити висновок, що підприємство є фінансово стійким та платоспроможним. Про це свідчать такі показники за 2024 рік: високі коефіцієнти платоспроможності (14,0), фінансової незалежності (0,9), коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними обіговими коштами (0,9), коефіцієнт

маневреності власного капіталу (0,9) та низький коефіцієнт концентрації позикового капіталу (0,1).

Рентабельність є одним із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва.

У додатку Ж наведено вихідні дані для аналізу рентабельності підприємства.

Отже, протягом 2022-2024 рр. спостерігається значне зростання всіх вище зазначених показників, а саме: чистий прибуток (+2298,1 тис. грн.), валовий прибуток (+1717,4 тис. грн.), собівартість продукції (+1365,4 тис. грн.), чистий дохід (+3041,5 тис. грн.), валюта балансу (+1979,8 тис. грн.), власний капітал (+2312,5 тис. грн.). Це є свідченням високої ефективності господарської діяльності підприємства.

Показники рентабельності є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку (доходу) підприємства. З цієї причини вони є важливими обов'язковими елементами порівняльного аналізу й оцінки фінансового стану підприємства [38].

У табл. 2.14 наведено аналіз показників рентабельності ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Таблиця 2.14

Рентабельність підприємства ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. від 2022 р. (+;-)
Рентабельність активів	0,87	0,30	101,35	100,48
Рентабельність власного капіталу	1,39	0,51	75,2	73,81
Рентабельність операційної діяльності	1,09	1,07	1,93	0,84
Рентабельність виробництва продукції	8,66	-3,91	75,38	66,72
Рентабельність реалізації продукції	5,97	-2,99	35,11	29,14

Отже, протягом 2022-2024 рр. рентабельність активів зросла на 100,48%; рентабельність власного капіталу – на 73,81 %; рентабельність операційної діяльності – на 0,84 %; рентабельність виробництва продукції – на 66,72 %; рентабельність реалізації продукції – на 29,14 %. Це свідчить про ефективну

економічну політику підприємства та високу віддачу виробництва.

Результат діяльності підприємства залежить від доцільності і правильності вкладення фінансових ресурсів в активи.

У додатку И розглянемо динаміку та структуру необоротних активів ТОВ «Фрідом Фарм Терра».

Отже, у 2024 році порівняно з 2022 роком, вартість основних засобів збільшилась на 9 %; сума балансу збільшилась на 151,4 %; питома вага необоротних активів у структурі балансу зменшилась на 56,4 %. Основні засоби складають 100% необоротних активів підприємства в обох роках, питома вага необоротних активів у структурі балансу в 2022 році складала 11,7 %, в 2024 році – 5,1 %, тобто зменшилась на 6,6 %.

У наступній табл. 2.15 розглянемо економічну ефективність використання ОВФ підприємства.

Таблиця 2.15

Економічна ефективність використання основних виробничих засобів ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показники	2022 р.	2024 р.	Відхилення 2024 р. до 2022 р.	
			+;-	%
Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	125,7	146,1	20,4	116,2
- залишкова вартість	153,3	167,1	13,8	109,0
- первісна вартість	374,4	442,3	67,9	118,1
Знос, тис. грн.	221,1	275,2	54,1	124,5
Коефіцієнт зносу	0,6	0,6	0,0	100,0
Коефіцієнт придатності	0,4	0,4	0,0	100,0
Коефіцієнт оновлення основних виробничих засобів	0,4	0,2	-0,2	50,0
Коефіцієнт вибуття основних виробничих засобів	2,2	2,2	0,0	100,0
Фондозабезпеченість, грн.	11,7	13,5	1,8	115,4
Фондоозброєність, грн.	6,6	9,7	3,1	146,9
Фондовіддача, грн.	11,9	35,2	23,3	295,8
Фондомісткість, грн.	0,08	0,03	-0,05	37,5
Рентабельність основних засобів, %	8,35	1580,1	1571,7	-
Рівень (норма) прибутку, %	0,8	70,2	69,4	-

Отже, протягом 2022-2024 рр. середньорічна вартість основних виробничих фондів зросла на 20,4 тис. грн., в тому числі їх залишкова вартість на 13,8 тис. грн., та первісна вартість зросла на 67,9 тис. грн. Вартість зносу також зросла на 51,4 тис. грн. Коефіцієнт зносу становить 0,6, це означає, що більшу частину вартості ОВФ було списано. Коефіцієнт придатності становить 0,4, це означає, що основні фонди підприємства придатні для використання лише на 40 %. Коефіцієнт вибуття становить 2.2, що є негативною тенденцією.

Фондозабезпеченість, фондоозброєність, фондовіддача зросли, фондомісткість знизилася на -0,05 грн. Рентабельність основних засобів зросла на 1571,7 %, норма прибутку – на 69,4 %. Все вище зазначене свідчить про те, що основні виробничі засоби на підприємстві дуже швидко зношуються, але попри це, їх віддача значно зросла в 2024 році, порівнюючи з попередніми роками.

РОЗДІЛ 3. ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Напрями підвищення економічної ефективності діяльності аграрних підприємств

У сучасних умовах економічної нестабільності, воєнних ризиків і трансформації аграрного ринку ключовим завданням аграрних підприємств є забезпечення стабільного зростання продуктивності та прибутковості. Особливої актуальності це набуває для підприємств рослинницького профілю, які відіграють провідну роль у забезпеченні внутрішнього ринку продовольством та формуванні експортного потенціалу держави.

Економічна ефективність рослинницького виробництва залежить від широкого спектру чинників, серед яких можна виокремити:

- технологічний рівень виробництва (агротехніка, насінництво, добрива);
- організація праці та управління виробничими процесами;
- ефективність використання землі;
- рівень механізації та цифровізації;
- доступ до фінансових ресурсів та державної підтримки;
- ринкова кон'юнктура та логістика збуту.

Основні напрями підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств, що займаються виробництвом продукції рослинництва, наведені у табл. 3.1.

Визначено, що розрахунок економічної ефективності в рослинництві доцільно здійснювати за такими показниками:

- урожайність культур (ц/га);
- собівартість продукції (грн/ц);
- рівень рентабельності (%);
- валовий дохід з 1 га (грн);
- чистий прибуток на 1 га та на підприємство в цілому.

Таблиця 3.1

**Основні напрями підвищення економічної ефективності підприємств
рослинництва**

Напрямок	Суть заходів	Очікуваний ефект
1. Інтенсифікація виробництва	Впровадження сучасних технологій вирощування культур, збалансованого удобрення, точного землеробства	Підвищення врожайності на 15–25%
2. Рациональне використання земельного фонду	Оптимізація сівозмін, зниження частки низькорентабельних культур	Зростання рентабельності на 5–10%
3. Зменшення виробничих витрат	Вдосконалення логістики, зниження втрат під час збирання, використання локальних ресурсів	Скорочення собівартості продукції на 10–15%
4. Впровадження інновацій	Автоматизація процесів, GPS-контроль техніки, дрони, аграрні ІТ-системи	Зниження витрат на виробництво, підвищення контролю
5. Диверсифікація збуту	Вихід на нові ринки збуту, укладення довгострокових контрактів	Підвищення стабільності доходів, зменшення ризиків
6. Участь у програмах підтримки	Участь у грантах, державних програмах (“5–7–9%”, підтримка переробки)	Отримання додаткових ресурсів на розвиток
7. Поглиблення переробки продукції	Створення міні-цехів з первинної переробки (сушіння, фасування, олійництва)	Додана вартість, зростання прибутковості в 1,5–2 рази

Порівняльний аналіз базових і прогнозованих показників за впровадження вищевказаних заходів дозволяє оцінити доцільність інвестицій та розробити оптимальну стратегію розвитку.

Для забезпечення сталого зростання економічної ефективності рослинницьких підприємств необхідно орієнтуватися не лише на збільшення обсягів виробництва, але й на підвищення якості управління, технологічну модернізацію та гнучку ринкову поведінку. В умовах воєнної нестабільності важливо концентрувати зусилля на адаптивних технологіях, оптимізації витрат та використанні можливостей зовнішньої підтримки. Реалізація окреслених напрямів здатна істотно підвищити конкурентоспроможність підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках.

3.2. Інтенсивні технології як фактор підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства

Суть інтенсивних технологій полягає в тому, що виробництво продукції здійснюється на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу при створенні умов для сільськогосподарських культур відповідно до фаз їх росту на основі комплексу факторів в оптимальній пропорції протягом всього вегетаційного періоду з метою забезпечення рівня програмованого урожаю. Це означає:

- розміщення культур у сівозміні після науково обґрунтованих попередників;
- висівання стійких проти засухи і полягання, хвороб і шкідників високоврожайних районованих сортів за високої якості посівного матеріалу;
- застосування інтегрованих систем боротьби із хворобами, шкідниками і бур'янами;
- здійснення виробництва відповідно до наукової системи організації праці;
- виконання всіх виробничих процесів відповідно до агротехнічних і організаційно-економічних заходів із залученням висококваліфікованих кадрів.
- збільшення кількості внесених добрив [20].

Зменшення енергомісткості виробництва сільськогосподарської продукції може бути забезпечене підвищенням урожайності сільськогосподарських культур, зменшенням кількості технологічних операцій та зниженням їх енергомісткості.

На заході фермери вже досить давно використовують технології, завдяки яким можна зекономити паливе, скоротити час і загальною затрати на підготовку ґрунту до сівби. Детально розглянемо ці технології.

Гордістю України завжди були народючіші у світі чорноземи. Упродовж мільйонів років природа створювала систему відтворення родючого шару ґрунту, використання якого людиною стало найпершою умовою її життя та

розвитку. Зміни пір року, періодів вегетації та відмирання рослин створювали постійний покрив із рослин та рослинних решток. Забезпечуючи надійний захист поверхні ґрунту від висуюючого проміння, вітру та водної ерозії. А самі рослинні рештки під дією мікроорганізмів поступово розкладалися, з року в рік додаючи в ґрунт органічні речовини, які є основою родючості. Відмираючи коріння та газообмін від діяльності бактерій підтримували природну корисність ґрунту, сприяючи аерації та насиченню вологою, забезпечуючи умови для нових циклів життя рослин [27].

Зростання конкуренції на ринку сільськогосподарських товарів. Передусім зерна та соняшнику, зростання капіталомісткості сільськогосподарського виробництва. схильність цін до значних коливань, дедалі активніша увага до екологічних аспектів сільгоспвиробництва змусили фермерів переглянути традиційні методи господарювання та системи землеробства.

Усе привабливішою альтернативою традиційному орному землеробству стає рослинництво з мінімальним та нульовим, без оранки, обробітком ґрунту, тобто повернення до методів, створених і перевірених самою природою. Розвиток техніки і технології за останні роки дає можливість дедалі ефективніше поєднувати сили природи з творчістю людини у вигляді сівозмін, зрошення, генетичного поліпшення рослин та ін.

Ґрунтозахисна технологія – це така технологія, коли:

- на поверхні ґрунту після збирання залишаються рослинні рештки культурних рослин (не менш як 30%) без наступного загортання;
- посів здійснюється в необроблений ґрунт, вкритий рослинними рештками культурних рослин – попередників;
- обробіток ґрунту проводиться тільки в зоні загортання насіння висівним апаратом (у рядку).

Ґрунтозахисна технологія відкриває шлях до повноцінного використання таких переваг:

- скорочення затрат на придбання та експлуатацію техніки, зменшення зносу машин;
- зменшення витрати палива;
- зменшення ущільнення ґрунту під впливом техніки;
- зменшення водної та вітрової ерозій;
- підвищення родючості ґрунту за рахунок збільшення вмісту гумусу, мікроелементів, вуглецю, азоту;
- стабільні врожаї;
- економія робочого часу;
- поліпшення інфільтрації води у ґрунт, краще насичення ґрунту вологою;
- зростання біологічної активності у ґрунті і на полях;
- поліпшення стану довкілля за рахунок зменшення викладів поливних газів, виносів гербіцидів та добрив з полів [2].

Посів без обробітку ґрунту (нульовий обробіток, прямий посів, без орний посів) – це класична ґрунтозахисна технологія, за якої ґрунт залишається незайманим від збирання попередника до посіву нової культури. Почасти цілковитий спокій ґрунту може бути порушений лише інжекторним внесенням добрив у рідкій формі.

Мінімальний обробіток – це технологія, яка передбачає один (дисконтування після збирання) або два (рихлення чизельним плугом восени плюс дискова борона або культиватор навесні) обробітки ґрунту. Сюди ж належить так зване “мульчування”, коли рослинні рештки подрібнюються і частково загортаються у ґрунт комплексним (інтегрованими) агрегатами (прикладом, культиватором зі стрілчастими лапами у зчепленні з дисковою бороною).

Гребенева технологія сприяє тому, що ґрунт залишається незайманим, як і нульового обробітку, але посів проводиться у гребені, сформовані спеціальним обладнанням восени, або в період вегетації при міжрядній культивації чи лемешами при внесенні добрив.

Гребневий обробіток добре підходить для полів, що утворюють схил, особливо за наявності слабо дренованого ґрунту. Дещо підняті гребені борозен краще прогриваються ранньою весною. Це тепло просушує ґрунт у борозні, що сприяє посівові. Система гребневого обробітку ґрунту – це чудова методика для ґрунтів, які містять надто багато вологи на момент обробітку ранньою весною, особливо у західній частині України [2].

Усі варіанти ґрунтозахисних технологій при їх впровадженні вимагають ретельної підготовки та цілого комплексу організаційних заходів.

Якщо уважно проаналізувати основні причини. Що утримують господарства та фермерів від переходу до ґрунтозахисних технологій, то їх можна віднести до трьох груп:

- технологічні;
- фінансово-економічні;
- психологічні.

Однак найчастіше ці причини переплітаються. Те, що в одних ґрунтово-кліматичних умовах виглядає недоліком технологій, в інших зонах виявляється перевагою. Або ж окремо взяті операції чи технологічні підходи мають як позитивний, так і негативний вплив.

Першим нашим кроком до нових технологій має бути всебічний аналіз агротехнічної ситуації у господарстві та ретельний розрахунок.

Необхідно ще раз розглянути основні дані щодо діяльності господарства на землі, а в разі їх відсутності чи недостатності, провести відповідні аналізи та заміри.

Необхідно:

- скласти точні характеристики ґрунтів, дані щодо рівня рН, вмісту гумусу та поживних речовин. Отримавши ці дані, можна точніше провести вапнування, внесення фосфору, калію, створити необхідний агрофон для майбутнього посіву;
- визначити ступінь ущільнення на різних ділянках поля. Найшвидше, у різних місцях буде різне ущільнення (яскраво виражені

автомобільні колії, зони розворотів, розвантаження, заправки тощо). Зони дуже сильного ущільнення рекомендується обробляти дисковою бороною або навіть переорювати;

- заміряти перепади рівнів на полях, визначити ділянки, найуразливіші для ерозії. Саме тут ґрунтозахисна технологія виявиться дуже доречною. Треба також продумати, а також спланувати напрямки посіву, щоб рядки лягали перпендикулярно до напрямку схилу. Таким чином, рядки утворюють немовби мікродамби на шляху потоків води, що збігають з вершини пагорба;

- провести інвентаризацію наявних тракторів та агрегатів. Ідеться не про простий облік, а, радше, про точний добір потужності та між колісних відстаней тракторів до сівалок та обприскувачів. Найшвидше, сівалок для прямого висіву в господарстві немає, але перш ніж розпочати її пошуки, потрібно точно знати, яким трактором буде вестися робота (механізм зчеплення, потужність, продуктивність за зміну не за день);

- проаналізувати сівозміну. Після низки попередників (що не залишають великої кількості рослинних решток) на деяких культурах дещо простіше переходити до ґрунтозахисних технологій;

Вплив ґрунтозахисних технологій на ґрунт залежить від клімату, сівозміни, стану ґрунту до переходу до мінімального чи нульового обробітку. Однак багаторічні дослідження у різних країнах дали можливість визначити основні сталі тенденції:

- збільшується вміст гумусу, особливо у верхньому шарі ґрунту;
- відбувається фіксація мікроелементів, азоту. При накопиченні органічних речовин у верхньому шарі ґрунту збільшується і вміст азоту. Підвищена вологість у поєднанні з уповільненим окисленням сприяють накопиченню азоту та його фіксації;

- зменшуються втрати вуглецю (до 5 разів). Саме на вуглець припадає половина вмісту органічних речовин у ґрунті. Чим менше обробляється ґрунт. Тим більше вуглецю вловлюється, накопичується і сприяє

підвищенню родючості ґрунту. Слід визначити, що пришвидшеному виділенню вуглекислого газу із зораних полів вчені–екологи відводять значне місце поміж основних причин глобального потепління;

- збільшується загальний вміст фосфору. Особливо доступного для рослин;

- зменшується рН;

- збільшується біологічна активність у ґрунті. Кількість дощових черв'яків зростає у 5-6 разів. А їхня активність поліпшує структуру ґрунту, його пористість, аерацію, здатність пожинати й накопичувати вологу, створює простір для проникнення та розвитку коріння, мобілізуючи додаткові протиерозійні ресурси;

- ґрунт за багаторічного прямого посіву стає щільнішим, стабільнішим, з кращою інфільтрацією та насиченістю вологою. З підвищенням питомої щільності уповільнюються проникнення повітря в ґрунт, розвиток окислювальних процесів. А це стимулює мікробіологічну активність і створює підвищений потенціал для фіксації азоту. Щільність ґрунту у цьому разі підвищується природним шляхом, під впливом природних чинників і за певний час сягає оптимальної величини, властивої ґрунтом, природні процеси у яких не переривало втручання людини;

За мінімальної обробки є можливість загортання в ґрунт також гною. Але тепер не потрібно використовувати важкий трактор і повністю завантажений розкидач через небезпеку ущільнення ґрунту. Краще обійтися легкою технікою, застосувавши її поблизу ферм для зменшення транспортних затрат, або заздалегідь вивезти гній важкою технікою у сховища до віддалених полів, не зачіпаючи оброблюваних ділянок поля [27].

З кожним роком на ринку з'являються все нові й нові машини для внесення добрив у найрізноманітнішій формі. Які добрива, коли і як вносити – ці питання вимагають творчого ставлення. Треба виходити з місцевих цінових умов, доступності ресурсів, можливостей їх доставки в господарство, технічної оснащеності.

Останнім часом за умови розширення посівних площ соняшнику його урожайність різко зменшилась. Низький рівень урожайності зумовлений екстенсивним типом господарювання. Замість більш ефективного використання землі, збагачення її добривами, поліпшення агротехніки господарства йдуть на дальше розширення площі посіву. Такий споживацький підхід не враховує негативних наслідків використання родючості ґрунту і надалі зумовлює зниження врожайності. В господарствах з високим рівнем агротехніки та агрохімії при використанні для посіву якісного насіння сортів і гібридів соняшника з різним вегетаційним періодом загалом було отримано врожайність, вищу за середню. Високої врожайності було досягнуто на ділянках з демонстраційним посівами гібридів провідних селекційних центрів світу. Причини: використання високоякісного посівного матеріалу; дотримання оптимальних строків посіву; високий рівень агротехніки; своєчасне повноцінне підживлення; використання новітніх засобів захисту рослин.

Сучасні технології вирощування зернових культур передбачають застосування цілого комплексу агрохімікатів, до яких входять мінеральні добрива, пестициди, фізіологічно активні речовини [61].

У цих умовах гігієнічна оцінка якості продукції рослинництва набуває все більшої актуальності, особливо, при використанні нових видів добрив та нових пестицидів. Особливо важлива — комплексна оцінка можливого негативного впливу сумісного застосування добрив та пестицидів на якість продукції рослинництва.

При формуванні високих врожаїв сільськогосподарських рослин та гігієнічно якісної продукції фосфорне живлення є одним із визначальних показників у агроекологічному виробництві. Фосфор відіграє важливу роль у мінеральному живленні рослин, має велике фізіологічне значення в процесах дихання і фотосинтезу, є необхідним для обміну вуглеводів і азотних речовин. Тобто оптимальне забезпечення фосфором ґрунтів позитивно впливає як на продуктивність культур, так і на якість рослинницької продукції.

Висока біологічна роль фосфору сприяє посиленню метаболічних процесів, підвищенню швидкості розпаду пестицидів у рослинах. Визначення цих процесів має екотоксикологічне та гігієнічне значення і дає можливість шляхом науково обґрунтованого раціонального застосування добрив впливати на швидкість детоксикації пестицидів, підвищувати їх ефективність і знижувати ризик надходження у генеративні органи рослин, а далі – в продукти харчування у вигляді залишків.

Традиційні види фосфорних добрив мають високу кошторисну вартість, а часом – важкодоступні споживачу. В останні роки проводяться різносторонні дослідження з пошуку резервів фосфорної сировини, мобілізації ґрунтових запасів, підвищення коефіцієнта використання фосфору рослинами, а також вивчення та оцінка нових видів фосфорних добрив.

Агрофоска – новий вид фосфорних добрив, виробляється на основі вітчизняної сировини — зернистих фосфоритів, поклади яких розташовані в Амвросієвському районі Донецької області. Загальні запаси фосфоритової руди в надрах складають 27,0 млн.т (P_2O_5 – 1,6 млн.т), при середньому вмісті P_2O_5 у руді – 6,0%.

Агрофоска за своїми властивостями наближається до суперфосфату і має наступний склад макроелементів: P_2O_5 – 14%, K_2O – 3,6-4,2%, CaO – 28%, MgO – 2,4%.

Для вивчення впливу агрофоски на продуктивність сільськогосподарських культур, швидкості розпаду гліфосату та гігієнічних показників якостей продукції рослинництва були проведені польові досліді в чотириразовій повторності, відповідно до загальноприйнятих методик [20].

Порівняння агрофоски проводили із суперфосфатом. Як тест – культура була використана озима пшениця. У польових дослідіах з озимою пшеницею встановлено, що позитивна дія агрофоски на біологічну продуктивність даної культури проявилась у збільшенні куцистості, довжини колосу і маси зернин.

Так, урожайність озимої пшениці на варіантах з агрофоскою зросла відносно контролю на 47% при нормі внесення P_{60} та на 83% при нормі внесення P_{180} . Довжина колосу збільшилась на 16 та 18 %, кількість зернин у

колосі на 37 та 44 % відповідно. Маса тисячі зерен мала істотну різницю з контролем лише при нормі внесення агрофоски P_{180} , така залежність зберігається і для суперфосфату.

На гігієнічні показники якості зерна впливає наявність залишкових кількостей пестицидів, а особливо десикантів, які застосовуються за 10–14 днів до збору врожаю зернових для підсушування сільськогосподарських рослин на корені та прискорення дозрівання культур і тим самим створення оптимальних умов для збору врожаю в стислий період із мінімальними затратами.

Фосфору належить центральне місце в процесі дихання та фотосинтезу. Його роль у цих процесах визначається тим, що фосфорна кислота приймає участь у будові аденозинтри- і аденозиндифосфатів (АТФ і АДФ), які є акумуляторами великої кількості енергії та джерелом процесів біологічного окислення.

Біологічне окислення – сукупність реакцій окислення в клітині, основна функція – забезпечення організму енергією. Реакції біологічного окислення каталізуються ферментами класу оксидоредуктаз. Біологічне окислення пов'язано з передачею відновлюваних еквівалентів – атомів водню або електронів від донора до акцептора. Кінцевий акцептор – кисень, поставниками якого можуть бути як органічні, так і неорганічні речовини. Основний шлях використання енергії, що вивільняється при біологічному окисленні, це – накопичення її в молекулах АТФ.

У процесі біологічного окислення відбувається знешкодження чужорідних і шкідливих для організму речовин, у тому числі і пестицидів [18].

Тому на варіантах із фосфорними добривами, де культури достатньо забезпечені фосфором, рослини мають більший запас енергії, яка і направляється на активніший процес розпаду гліфосату.

Отже, застосування певної системи удобрення є важливим засобом управління резистентності агроценозу, забезпечення умов внутрішньої динамічної рівноваги екосистем, протидії різним антропогенним факторам, особливо хімічної природи, до яких і відноситься застосування пестицидів.

3.3. Світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням в умовах упровадження європейських стандартів

Розвинені країни, сповідуючи екологізацію виробництва, надзвичайно велику увагу приділяють питанням аграрної сфери, котра займає центральне місце у продовольчій політиці й безпосередньо пов'язана із здоров'ям людини та екологічною безпекою в цілому. Саме тому державне управління аграрним сектором у розвинених країнах спрямоване на пошук шляхів забезпечення екологічної безпеки у поєднанні з економічною ефективністю.

Для стабілізації аграрного виробництва та підвищення ефективності функціонування аграрного ринку в зарубіжних країнах використовується система прямих і непрямих важелів державного впливу: регулювання цін і фермерських доходів, бюджетне фінансування, кредитування, оподаткування, стабілізація ринку сільськогосподарської продукції тощо. При цьому практично всі західні країни у відносинах сільського господарства з іншими галузями, у питаннях експорту й імпорту сільськогосподарської сировини дотримуються принципу аграрного протекціонізму. Більше того, успіхи сільського господарства країн Західної Європи, США, Канади, Японії, Китаю зобов'язані не стільки розвитку ринкових відносин у цих країнах, скільки обмеженню дій ринкових механізмів саморегулювання з використанням зовнішніх важелів впливу. Це державна підтримка сільського господарства через дотації, ціни, квоти, кредитну й податкову політику тощо [48].

Досвід низки розвинутих країн, таких як США, Канада, Японія, країни Європи (Данія, Швеція, Австрія, Німеччина, Франція, Угорщина тощо) свідчить, що держава всебічно підтримує аграрний сектор економіки країни та галузі, які з ним щільно пов'язані. Так, у США, незважаючи на загальну ідеологію вільного ринкового господарства, держава здійснює активну аграрну політику регулюючого та підтримуючого характеру, що реалізується шляхом:

- прямої державної підтримки: допомога сільському господарству складає близько 70,0 млрд. дол. на рік, або 324 дол./га;

- лобіювання продажу сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Нині вивозиться до 25 % продукції, що виготовляється (у 1950 р. - 7,0 %), що формує близько 20,0 % суми експортних надходжень країни;
- контролю за дотриманням паритетних засад у взаєминах сільського господарства й промисловості, що забезпечується у США за рахунок підтримки рівня цін на продукцію фермерів, державних закупівель, квотування виробництва тощо [48, с. 20].

Загалом, у будь-якій країні за будь-якої соціально-економічної системи економіка регулюється певним втручанням держави. При цьому державні заходи впливу включають: прямий вплив шляхом директивних, адміністративних, економічних методів регулювання; опосередкований вплив, який забезпечується ціновим, кредитно-фінансовим, податковим, інвестиційним механізмами.

Відносно сільського господарства використовуються різні методи державного регулювання. Зокрема: податкове регулювання; грошово-кредитне регулювання; бюджетне регулювання; регулювання шляхом державного замовлення; цінове регулювання; соціальне регулювання; регулювання трудових відносин та оплати праці; регулювання охорони та відновлення навколишнього середовища; регулювання за допомогою обмежень; безпосереднє управління сільськогосподарськими підприємствами, що є державною чи муніципальною власністю.

Механізми державного управління аграрним ринком у розвинених країнах спрямовані у першу чергу на забезпечення головного ресурсу аграрного сектору – сільськогосподарських земель.

Так, різні країни світу широко використовують практику запровадження обмежень на ринку сільськогосподарських земель в залежності від географічних особливостей, історичних, правових і культурних традицій, а саме:

- розмір землеволодінь;
- обмеження для іноземців;

- переважне право на купівлю земельної ділянки;
- територіальні обмеження;
- орендні відносини;
- корпоративні обмеження;
- зміна призначення [8].

Обмеження, пов'язані з розміром земельних ділянок (як мінімальним, так і максимальним), є важливим засобом запобігання як фрагментації земель, так і надмірної концентрації землі у одного власника. Такі обмеження більш характерні для країн з перехідною економікою та для країн з обмеженою кількістю земельних ресурсів і встановлюються на муніципальному або регіональному рівні. Для прикладу:

- в Угорщині – не більше 300 га (для фізичних та юридичних осіб);
- в Румунії – не більше 200 га (для фізичних та юридичних осіб);
- у Данії – не більше 30 га (потрібна фахова освіта та фермерський досвід);
- для Кореї – не більше 3 га (агрозона), за агрозоною – 10 га, мінімум 0,1га;
- в Японії – не більше 3 га (для Хоккайдо – до 12 га);
- у Бразилії – гнучка система обмежень за розміром землеволодінь в залежності від регіону країни [8].

Згідно Акту захисту фермерства (Farm Security Act, 1974) в різних провінціях Канади застосовуються різні підходи до регулювання ринку сільськогосподарських земель. Наприклад, в провінції Саскічевань забороняється:

- володіння сільськогосподарськими землями іноземним громадянам та корпораціям;
- громадянам Канади з інших провінцій мати у власності більше 320 акрів (~ 130 га) земель с/г призначення;
- місцевим корпораціям мати у власності більше 320 акрів (~ 130 га) земель с/г призначення;

- іншим канадським корпораціям мати у власності більше 10 акрів (~ 4 га) земель с/г призначення [74, с. 320].

З огляду на досвід впровадження ефективних механізмів державного управління аграрним сектором важливою є також аграрна політика Бразилії, де використовується таке поняття, як стандартна земельна ділянка (СЗД). Виключне право визначати та змінювати розмір СЗД для кожного окремого регіону/адміністративної одиниці (АО) країни належить державній установі – Національному Інституту Аграрних Реформ (НІАР). У власності іноземців не може бути більше 25% сільськогосподарських земель АО. Щодо розмірів земельних ділянок, менше 3 СЗД можуть передаватися у власність без обмежень, більше 20 СЗД – потребують затвердження плану експлуатації землеволодіння, від 3 до 50 СЗД - з дозволу НІАР, більше 100 СЗД - тільки з дозволу Конгресу. Крім того, у власності фізичної/юридичної особи Бразилії може бути не більше 40% земель АО [74, с. 321].

Що стосується країн-членів Європейського Союзу, то пріоритетами ринкової економіки в цих країнах є право на вільний рух капіталу, на відкриття та ведення приватного бізнесу та відсутність дискримінації. Однак, в деяких країнах

- нових членах ЄС запроваджені тимчасові обмеження на володіння землями сільськогосподарського призначення для іноземних громадян, юридичних осіб та урядів. Наприклад, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Угорщина, Чехія (2004), а потім - Румунія, Болгарія (2007) встановили перехідний період (тривалістю до 7 років, починаючи з часу приєднання до ЄС, Польща - 12 років), протягом якого фізичні особи-іноземці не можуть купувати сільськогосподарські землі. Зазначені обмеження стосуються перш за все резидентів країн, які не є членами ЄС. Громадяни та юридичні особи з країн-членів ЄС можуть набувати сільськогосподарські землі у власність за умови дотримання певних вимог (не менше 3 років легального перебування в країні та ведення сільськогосподарської діяльності на орендованих землях, заснування юридичної особи тощо) [42, с. 26]. Дана

специфіка державного впливу на агросектор в країнах ЄС зумовлена механізмами адаптації нових країн-членів ЄС, котрі нещодавно приєдналися й проходять період адаптації до сформованих європейських стандартів. Цей період є найважливішим у процесі євроінтеграції, й головним завданням України виступає необхідність максимально наблизитись до даних стандартів ще до вступу у ЄС.

Проблема європейських стандартів державного управління аграрним сектором є постійно досліджуваним питанням у науці й практиці. Це пов'язане, насамперед, з тим, що аграрний сектор має суттєве соціально-економічне значення для всього Євросоюзу, адже у ньому задіяно близько 5,4% населення співтовариства, які виробляють понад 1,2 % ВВП ЄС. Зважаючи на те, що в середньому громадяни союзу витрачають понад 16% своїх доходів на продукти харчування, а на додаток до цього зі спільного бюджету ЄС на дотаційні програми для фермерів та регулювання аграрного сектору (насамперед його цінової компоненти) виділено 406 млрд. євро, цілком зрозумілими стають суперечності між державами-учасниками, які нерідко переносяться у політичну сферу [19, с. 8].

Саме ця політична сфера, на наш погляд, визначає механізми державного управління, котрі будуються на загальноєвропейських програмах регулювання розвитку економічних галузей.

Провідні позиції ЄС в аграрному виробництві й світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією значною мірою обумовлені особливими умовами розвитку аграрного комплексу Євросоюзу, які були створені в результаті впровадження у 1962 році Спільної аграрної/сільськогосподарської політики ЄС. У загальному розумінні Спільна Аграрна Політика Європейського Союзу (САП ЄС) (Common Agricultural Policy of European Union) є системою субсидій, які виплачуються фермерам країн ЄС. Головні цілі САП – це гарантування виробництва достатньої кількості продовольства й забезпечення справедливого рівня життя людей, які займаються сільським господарством [58, с. 8].

На початкових етапах новостворена політика була спрямована на підтримку фермерських господарств і розвиток ефективного агропромислового виробництва. З метою досягнення поставленого завдання був створений спеціальний фонд підтримки і гарантій сільськогосподарських товаровиробників, частка якого становила від 50% загального бюджету ЄС. Усі кошти фонду спрямовувалися в основному на пряме і непряме субсидування фермерів, на реструктуризацію виробництва і управління, впровадження нових технологій виробництва тощо.

Як зазначає Т.В. Гоголь, потреба у подальшому реформуванні САП була продиктована кількома основними причинами. Високі ціни підтримки стимулювали сільськогосподарське виробництво. Зернові культури, молочні та м'ясні продукти, ціни на які були значно вищими світових, постійно були в надлишку. САП створювала багато проблем у відносинах із конкурентами на світових ринках. Через інтенсивне субсидування свого експорту ЄС спровокував нарікання на нечесну конкуренцію з боку США та Групи КАІРНС (Австралія, Бразилія, Канада, Чилі, Колумбія, Фіджі, Малайзія, Нова Зеландія, Парагвай, Філіппіни, Південна Африка, Таїланд, Уругвай) [23, с. 3].

Загальні принципи функціонування САП були закладені в Римській угоді 1956 р., у ст. 39(1) європейська спільнота ставить наступні цілі:

- 1) підвищити продуктивність виробництва сільськогосподарської продукції шляхом сприяння технічному прогресу, забезпечення раціонального розвитку аграрного виробництва та оптимального використання факторів виробництва, а саме праці;
- 2) забезпечити прийнятні стандарти життя сільського населення, а саме за рахунок збільшення доходів осіб для зайнятих у сільському господарстві;
- 3) стабілізувати ринки агропродовольчої продукції;
- 4) забезпечити населення країн- членів Співтовариства достатньою кількістю продовольчих товарів за рахунок власного виробництва сільськогосподарської продукції;
- 5) забезпечити населення продовольчою продукцією за доступними

цінами.

Отже, наддержавні механізми управління аграрним сектором у ЄС мають дві основні складові: фінансову та організаційно-інфраструктурну. Фінансова складова включає у себе прямі виплати і субсидіювання конкретних галузей аграрного сектору згідно затверджених цільових програм за визначеними статтями, наприклад, для підтримання певного ринкового цінового рівня продукції, різні компенсації, виплати у виді допомоги пропорційно розмірів посівних площ та кількості худоби, виплати щодо обмежень, реструктуризацію фермерських господарств, екологізацію технологій виробництва, розвитку соціальної інфраструктури сільських виробничих регіонів виробництва тощо. Загальною метою тут виступає проблема захисту європейського сільськогосподарського виробника від дешевого імпорту та підняття якості виробництва. Дані механізми були уніфіковані для всіх членів ЄС у рамках запровадження програми “Agenda-2000”.

У той же час організаційно-інфраструктурні інструменти активно доповнюють фінансові механізми. Зокрема, у ЄС у рамках програми Спільної аграрної політики створено ринкові організації, котрі реалізують продукцію за фіксованими цінами, тим самим зменшуючи коливання цін. Це дало змогу перерозподілити доходи від виробництва на користь дрібних фермерів, що призвело до підняття рентабельності дрібного та середнього виробника.

Саме тому у країнах європейського співтовариства державне управління аграрним сектором має економічне спрямування, а однією з його найважливіших функцій є регламентування кількості й якості вироблюваної продукції шляхом контролю за організаційно-економічною структурою виробництва, зокрема заохоченням кооперації та вертикальної інтеграції, що має вплив на галузеву спеціалізацію виробництва сільськогосподарських продуктів і порядок постачання ними населення. До важливих функцій державного регулювання відносять також управління технічним прогресом у сільському господарстві через систему наукових установ або заклади освіти, професійного навчання, підвищення кваліфікації. Держава здійснює також

контрольно-облікові функції (інспекція якості продукції, ветеринарна інспекція, статистика та ін.). У деяких західноєвропейських країнах зараз беруться до керування соціальною перебудовою села шляхом ліквідації дрібного виробництва, перепідготовки осіб, витіснених із сільського господарства, для роботи в інших галузях, а також розробки та впровадження спеціальних програм розвитку сільських районів.

Європейське сільське господарство, більш ресурсомістке порівняно з високоефективним і малозатратним сільським господарством США, Канади та Австралії, мало бути надійно захищене від руйнації при його порівняно низькій конкурентоздатності. Створення ЄС певною мірою сприяло збереженню та розширенню потенціалу сільського господарства. Саме завдяки заходам регулювання ЄС із традиційно великого імпортера продовольства перетворилося на найбільшого експортера. При цьому послідовно були вирішені завдання насичення внутрішнього ринку найважливішими видами продовольства та створення великих експортних запасів. На сьогодні вирішуються проблеми не стільки виробництва, скільки збуту продукції [73].

У той же час особливості розвитку аграрного сектора економіки США, Великобританії та Канади дозволяють стверджувати про наявність у цих країнах високоякісної системи державного регулювання.

Наприклад, у США проводиться цілеспрямована активна державна політика щодо підтримки аграрного сектора економіки. Держава регулює процеси відтворення в сільському господарстві та здійснює його фінансово-кредитну підтримку за багатьма напрямками. Серед них підтримка паритету цін між ресурсними галузями, що виробляють основні й оборотні засоби для аграрного сектора, та на продукцію сільського господарства, дотації на податки, на процентні ставки за кредит, страхові платежі, наукове забезпечення тощо. Сьогодні аграрний сектор економіки США інтенсивно розвивається, вирішуючи три основні стратегічні завдання:

- забезпечення продовольчої безпеки країни;
- розширення економічних і торговельних можливостей для сільськогосподарських товаровиробників;

– раціональне використання природних ресурсів. При цьому держава дотримується того принципу, що будь-які форми державного втручання не повинні перешкоджати розвитку економічних структур і одночасно сприяти соціальній стабільності аграрних районів [3, с. 246].

Серед представників Латинської Америки найбільш цінним для України можна назвати досвід таких країн, як Аргентина, Бразилія та Мексика. Це зумовлено наступним: їх сільськогосподарською спрямованістю, відносною успішністю у залученні іноземних інвестицій, існуванням диктатури у державному управлінні цих країн у минулому з наступним обранням ліберального шляху розвитку держави [43, с. 222].

Отже, світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням на прикладі окремих розвинених країн засвідчує три основні стратегічні напрями державного управління аграрним сектором, а саме:

– регулювання землекористування. Цей напрям передбачає певні обмеження і преференції щодо користування сільськогосподарськими землями. Даний напрям найбільш ефективно і виважено представлений у рамках Спільної аграрної політики країн ЄС;

– збалансований контроль над ціноутворенням. Зазначений контроль представлений протекціоністською політикою ціноутворення щодо власних виробників і системою митно-тарифних норм щодо імпорту сільськогосподарської продукції (ЄС, США);

– економіко-правові стимулятори інвестування. Даний стратегічний напрям є характерним для держав Латинської Америки та інших держав із економікою, що розвивається. Механізм стимулювання інвестицій у агросектор побудований здебільшого на податковій політиці, котра створює умови рентабельності сектору для іноземних капіталовкладень.

У цьому процесі для вітчизняної практики перспективним видається обрання синтетичних моделей удосконалення державного управління агросектором, котрі повинні будуватися на базі європейських стандартів за умов адаптування найбільш ефективних елементів для української аграрної практики та системи державного управління нею.

ВИСНОВКИ

Провівши комплексний аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва на прикладі ТОВ «Фрідом Фарм Терра» можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз сучасних тенденцій розвитку аграрного сектору України за 2020–2024 рр. дозволяє зробити кілька узагальнень. По-перше, виробничий потенціал українського сільського господарства продемонстрував як високі можливості (рекорд 2021 р.), так і вразливість до форс-мажорів (спад 2022 р.). Галузь здатна швидко нарощувати обсяги виробництва за сприятливих умов, проте потребує заходів з підвищення стійкості – зрошення, страхування ризиків, відновлення родючості ґрунтів – щоб пом'якшувати вплив посух та війни. По-друге, експортний профіль АПК зазнав структурних змін: війна переорієнтувала торгівлю на Європу та змінила логістику, але не позбавила Україну ролі вагомого гравця на світовому ринку продовольства. Частка аграрної продукції в експорті зростає, підкреслюючи її стратегічне значення для економіки. По-третє, інноваційний розвиток набуває особливої актуальності: впровадження цифрових технологій, нових сортів, роботизації є необхідною умовою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, особливо в контексті євроінтеграції. Хоча війна сповільнила капіталовкладення, вона ж стимулювала пошук нестандартних рішень і пришвидшила цифровізацію галузі. По-четверте, державна підтримка агросектору пережила перехід від відносно рутинних дотацій до режиму антикризового менеджменту. Це виявило як слабкі місця (обмеженість ресурсів, не повне освоєння коштів у мирний час), так і здатність держави оперативно змінювати фокус допомоги (кредитна підтримка замість дотацій у воєнний період).

Загалом, аграрний сектор України в 2020–2024 роках підтвердив свою роль двигуна економіки та експортера критично важливих продуктів. Попри безпрецедентні труднощі, галузь зберегла основу свого виробничого і експортного потенціалу. Надалі ключовими завданнями є післявоєнне

відновлення аграрної інфраструктури, розширення присутності на зовнішніх ринках (в тому числі через поглиблення переробки сировини всередині країни) та перехід до інноваційної моделі розвитку з опорою на сучасні технології і стали державну політику підтримки. Реалізація цих завдань дозволить українському АПК не лише повернутися на траєкторію зростання, а й досягти нового рівня ефективності та стійкості в довгостроковій перспективі.

2. Економічна ефективність показує кінцевий корисний результат від застосування всіх виробничих ресурсів й визначається порівнянням одержаних результатів і витрат виробничих ресурсів. Ефективність виробництва є узагальнюючою економічною категорією, якісна ознака якої відображується у високій результативності використання засобів виробництва і праці. У сільському господарстві – це одержання максимального обсягу продукції з 1 га землі, від 1 гол. худоби з найменшими витратами засобів і праці.

3. Визначення економічної ефективності виробництва окремих видів продукції рослинництва і здійснюють на основі системи показників, які враховують відповідні особливості галузей. Для порівняння економічної ефективності виробництва окремих видів продукції рослинництва використовують такі показники: виробництво валової продукції рослинництва (грн.) з розрахунку на 1 га посіву, на одного середньорічного працівника, на 1 люд.-год, на 1 грн. виробничих витрат; валовий та чистий дохід і прибуток на 1 га посіву, на 1 люд.-год, на 1 грн. виробничих витрат; рівень рентабельності виробництва, норма прибутку, рівень оплати праці на 1 люд.-год., на 1 середньорічного працівника.

4. Основний напрям роботи підприємства ТОВ «Фрідом Фарм Терра» – рослинництво – перевага надається вирощуванню основних зернових, технічних та олійних культур. Виручка з реалізації продукції зернових та зернобобових у середньому за три аналізовані роки становила 1835,4 тис. грн (60,6 % від загальної виручки), технічних культур 1054,8 тис. грн (34,9 %), іншої продукції рослинництва 135,8 тис. грн (4,5 %). Підприємство має зерново-технічний напрям виробництва, спеціалізується переважно на

виробництві зернових культур. Коефіцієнт спеціалізації дорівнює 0,53 – це значення показника свідчить про високий рівень спеціалізації.

5. Площа посівів зернових в 2024 році скоротилась на 15 га в порівнянні з попереднім роком, а саме: площа посівів озимої пшениці скоротилась на 154 га, ярого яменю – на 10 га, площа посівів ячменю озимого зросла на 75 га, проса – на 74 га. Площа посівів технічних культур скоротилась на 29 га, а саме: не вирощувався в 2024 році ріпак, та площа посівів соняшнику зросла на 47 га. Загальна площа посівів всіх сільськогосподарських культур скоротилася протягом 2022-2023 рр. на 44 га.

Собівартість виробництва 1 ц продукції всіх сільськогосподарських культур зросла. Це свідчить про негативні тенденції, які можуть призвести до зменшення прибутку підприємства та конкурентоспроможності продукції, адже головним чинником успіху виробничої діяльності є саме скорочення собівартості продукції.

6. Обсяг виробництва і реалізації пшениці значно скоротився в 2024 році в порівнянні з попереднім роком, зменшився рівень товарності та виручка. Значно скоротився обсяг виробництва та реалізації ячменю та виручка від його реалізації в 2024 році в порівнянні з попереднім роком, зріс рівень його товарності та ціна реалізації, яка також була нижчою від середніх цін реалізації по Україні. Скоротився також обсяг виробництва та реалізації соняшнику, але збільшилась виручка, рівень товарності та ціна реалізації, яка була вищою ніж середня ціна реалізації по Україні.

7. У цілому виробництво в ТОВ «Фрідом Фарм Терра» є економічно ефективним проте для подальшого розвитку виробництва та підвищення прибутку підприємству рекомендується здійснити такі заходи:

а) для підвищення рентабельності підприємства потрібно збільшувати прибуток і цього можна досягти наступними методами:

- нарощувати обсяги виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг;
- зменшувати витрати на виробництво (реалізацію) продукції, тобто знижувати її собівартість;

- вміти найдоцільніше розміщувати (вкладати) одержаний раніше прибуток з точки зору досягнення оптимального ефекту

б) для збільшення обсягів реалізації, треба максимально активізувати збутову діяльність підприємства. Стимулювати збут можна різними методами. Бажаний результат можна отримати наданням знижок покупцям, помірними зменшеннями цін, застосуванням масової реклами.

в) доцільно чергування в сівозміні культур з різними вимогами до вологості і періодичне переривання цього чергування полем чорного пару. Це сприятиме підтриманню бездефіцитного балансу вологості і сталості врожаїв усіх культур сівозміни. З цією метою в структурі посівних площ доцільно використати 5-10 % чорних парів, а в сівозмінах – 10-20 %. Для одержання високих врожаїв зерна озимої пшениці необхідно 65-70 % її посівів розміщувати після кращих попередників (багаторічні трави, горох), з них не менше 45-50% по чорних парах. При чому перевагу віддавати чорним парам. Для виробництва товарного зерна сильних озимих пшениць у господарстві повинно бути оптимальне насичення сівозмін озимою пшеницею на рівні 30 %. Кукурудзу на зерно доцільно сіяти після озимої пшениці, зернобобових, ранніх ярових культур. Її частка в структурі посіву може складати до 40-50%. Це сприятиме підвищенню врожайності цієї культури, що підвищить ефективність використання землі в господарстві. Соняшник доцільно сіяти після озимої пшениці, чистого пару.

8. Світовий досвід організації аграрного ринку та управління його функціонуванням на прикладі окремих розвинених країн засвідчує три основні стратегічні напрями державного управління аграрним сектором, а саме:

– регулювання землекористування. Цей напрям передбачає певні обмеження і преференції щодо користування сільськогосподарськими землями з метою ефективного їх використання у контексті мінімального екологічного навантаження і максимального економічного ефекту. Даний напрям найбільш ефективно і виважено представлений у рамках Спільної аграрної політики країн ЄС;

– збалансований контроль над ціноутворенням. Зазначений контроль

представлений протекціоністською політикою ціноутворення щодо власних виробників і системою митно-тарифних норм щодо імпорту сільськогосподарської продукції (ЄС, США);

– економіко-правові стимулятори інвестування. Даний стратегічний напрям є характерним для держав Латинської Америки та інших держав із економікою, що розвивається. Механізм стимулювання інвестицій у агросектор побудований здебільшого на податковій політиці, котра створює умови рентабельності сектору для іноземних капіталовкладень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверчев О.В., Аверчева Н.О. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі рослинництва в Херсонській області. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2014. Вип. 4. С. 27-34.
2. Агробізнес сьогодні. URL: <http://www.agrobusiness.com.ua/ostannia-vip-novyna/5581-svitovyi-dosvid-derzhavnoii-pidtrymky-agrobiznesu.html> (дата звернення: 10.03.2025).
3. Алейнікова О.В. Особливості досвіду державного регулювання аграрного сектора економіки зарубіжних країн. *Науковий вісник Академії муніципального управління: Збірник наукових праць. Серія: Управління*. Вип. 3. 2010. С. 243–252.
4. Амбросов В. Трансформаційні процеси в аграрній сфері регіону. *Економіка України*. 2003. № 8.- С. 66-70.
5. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія. Вид. 2. К. : КНЕУ, 2006. 292 с.
6. Андрійчук В.Г., Зубець М.В., Юрчишин П.В. Сучасна аграрна політика : проблемні аспекти. К.: Аграрна наука, 2005. 140 с.
7. Антоненко К.В. Конкурентоспроможність національної економіки при проведенні активних процесів європейської економічної інтеграції. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. Серія: економіка, право, політологія, туризм* . Т. 1. №.1. 2010. С. 5–9.
8. Артюшин В.І., Кобець М.І., Пугачов М.І. Проблеми становлення та функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки ПРООН, 2007. 60 с.
9. Береговий В.К., Засєкіна Л.Й. Роль держави і ринку в підвищенні конкурентоспроможності сільського господарства економічно розвинутих країн. *Наук. вісн. нац. аграр. ун-ту*. 1999.- № 8. С. 218-222.
10. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку с.-г. підприємств. *Економіка АПК*. 2009. № 6 (174). С. 12-16.
11. Білоусько Я.К., Питулько О.В., Товстопят В.Л. Державна підтримка

техніко-технологічного забезпечення аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2005. № 5. С. 30–35.

12. Бондар Н. М. Економіка підприємства : [навч. посіб. К : А. С. К., 2005. 400 с.

13. Борисова В.А. Економіко-екологічний механізм відтворення земельних ресурсів : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. ["Теорія і методи оцінювання оптимізації використання та відтворення земельних ресурсів"]. К. : НАН України, 2002. Ч. 1. С. 226-229.

14. Брусенко М.А. Розвиток аграрного сектору економіки України на етапі адаптації до сучасних вимог екологізації й енергозбереження. *Агроінком*. 2008. № 5-6. С. 46-50.

15. Буга Н.Ю. Стан та проблеми аграрного сектора економіки України в сучасних умовах. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*, 2014. Вип. 1. С. 64–70. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vanp_2014_1_11.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

16. Балинська Ю.І. Інституційне забезпечення розвитку аграрної економіки: монографія. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 296 с.

17. Висоцький Т. Бюджет 2023 року – програми підтримки агросектору. *AgroPolit.com*. 2022. URL: <https://agropolit.com/news/24659-byudjet-2023-roku--programi-pidtrimki-agrosektoru> (дата звернення: 11.05.2025).

18. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг: За ред. Ю.П. Воскобійника. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 355с.

19. Вінська О.Й. Система регулювання аграрного сектору в ЄС. Автореф. дис. канд. економ. наук: 08.00.02. К., 2011. 18 с.

20. Вітков М.С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2012. №1. С.53-57.

21. Гацура Я. Т. Методологічні положення інтенсифікації аграрного виробництва на інноваційній основі. *Економіка АПК*. 2005. №6. С.61-63.

22. Гмиря В.П. Державна підтримка фінансування аграрного виробництва України. *Фінансовий простір*. 2016. №3. С.101-106

23. Гоголь Т.В. Становлення Спільної аграрної політики Європейського Союзу та регулювання розвитку сільських територій. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GTVRST.pdf> (дата звернення: 10.03.2025).
24. Даниленко А.С. Державна підтримка аграрного сектору економіки в контексті формування передумов для сталого економічного розвитку. *Вісн. Біло-церк. держ. аграр. ун-ту*, 2009. Вип. 63. С. 3–8.
25. Дем'яненко С. Общая аграрная политика ЕС: Сущность, тенденции и значение для Украины. *Экономика управления АПК*. № 3. 2003. С. 80-86.
26. Дем'яненко М.Я. Проблеми державної фінансової підтримки сільськогосподарських підприємств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*, 2004. № 3. С. 3-8.
27. Дергач І.В. Інтенсифікація та інтенсивність розвитку с.-г. виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2007. №3. С. 43-45.
28. Державна митна служба України. Продовольство займає більш ніж половину українського експорту. *AgroPortal.ua*. 2023. URL: <https://agroportal.ua/ru/news/ukraine/prodovolstvo-zaymaye-bilshe-polovini-ukrajinskogo-eksportu> (дата звернення: 11.05.2025).
29. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.03.2025).
30. Держстат підбив підсумки урожаю-2023. *AgroPortal.ua*. 2024. URL: <https://agroportal.ua/news/rastenievodstvo/derzhstat-pidbiv-pidsumki-urozhayu-2023> (дата звернення: 11.05.2025).
31. Домбровська С.О. Удосконалення державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників зерна.: кол. моногр.: У 2 т. / За ред. П.Т.Саблука, В.Я.Амбросова, Г.Є.Мазнева. К.: ІАЕ, 2000. Т. 2 С. 517-523.
32. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2020 року» . URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2025).
33. Зеліско І.М. Управління фінансовими ресурсами аграрно-промислових компаній: монографія. К.: ЦП «КОМПРИНТ», 2014. 420с.

34. Зеліско І.М. Детермінанти функціонування інтеграційних аграрних формувань України в умовах глобалізації світової економіки. *Науковий вісник нац.університету біоресурсів і природокористування України*. 2011. №168 Ч.2: *Економіка, аграрний менеджмент. бізнес*. С. 257-263.
35. Кашуба Я.М. Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва. *Економіка та держава* 2012. № 9. С. 16-18.
36. Київська школа економіки (KSE). Огляд державної підтримки в АПК України: аналітична записка. *KSE Institute*. 2021. 3 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/10/State-support-review-20211009.pdf> (дата звернення: 11.05.2025).
37. Кириленко І.Г. Аграрна реформа в Україні: надбання, проблеми. *Економіка АПК*. 2005. № 5. С. 8–14.
38. Кирилюк Є.М. Проблемні аспекти функціонування інфраструктури аграрного ринку. *Агроінком*. 2008. № 5 - 6. С. 3-10.
39. Княженко І.І. Державне регулювання розвитку аграрного сектора економіки України. URL: http://www.rusnauka.com/25_nnp_2011/economics/15_91665.doc.htm (дата звернення: 09.04.2025).
40. Кобута І., Сеперович Н. Політика деяких країн у ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію. *Пропозиція*. 2000. № 10. С. 110-111.
41. Коваленко Т. Аграрні розписки: оформлення, видача, обіг та виконання. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/u-pravovomu-poli/1650-agrarni-rozpysky-oformlennia-vydacha-obig-ta-vykonannia.html> (дата звернення: 10.03.2025).
42. Козловський С.В. Світовий досвід та перспективні напрями формування ринку землі в Україні.. *Збірник наук. праць Вінн. нац. аграр. ун-ту. Серія: Економічні науки*. 2012. №1 (56). С. 24–31.
43. Коломойцев В.Е. Альтернатива розрусі. Латиноамериканський інвестиційний досвід подолання глобальної фінансово-економічної кризи. Перші успіхи України в залученні іноземних інвестицій. К.: Молодь, 2000. 405 с.
44. Корецький М.Х. Державне регулювання аграрної сфери у ринковій

економіці: Монографія. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 260 с.

45. Кутідзе Л.С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації: монографія. Запоріжжя: Запоріз. Нац. ун-т, 2012. 318 с.

46. Лебідь В.С. Бюджетне фінансування аграрного сектору України: аналіз, проблеми, шляхи удосконалення]. URL: [ttp://oaji.net/](http://oaji.net/) (дата звернення: 14.03.2025).

47. Лещенко Р. Україна зібрала рекордний урожай – 106 млн тонн олійних та зернових культур. *LB.ua*. 2021. URL: https://lb.ua/economics/2021/12/21/501465_ukraina_zibrala_rekordniy_urozhay__.html (дата звернення: 11.05.2025).

48. Майстро С.В. Сутність та напрями державного регулювання аграрного ринку в зарубіжних країнах. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/GALUZEVE/06-> (дата звернення: 10.03.2025).

49. Макаренко П. М. Економічна діяльність держави в умовах ринку. *Вісник Харківського НАУ*. 2004. № 10. С. 60-75 (дата звернення: 17.03.2025).

50. Месель-Веселяк В.Я. Реформування аграрного сектора економіки: здобутки і проблеми. *Економіка АПК*. 2003. № 5. С. 3-8.

51. Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 37–49.

52. Михасюк І., Мельник А., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. К.: Атіка, Ельга-Н, 2000. 592 с.

53. Мінагрополітики України. Зовнішня торгівля сільськогосподарською продукцією за 2021 рік (аналітична довідка). *Департамент АПР та ЗВ Донецької ОДА*. 2022. URL: <https://agro.dn.gov.ua/za-2021-rik-ukrayina-zbilshila-zovnishnotorgovelnij-obig-s-g-produktsiyi-ta-prodovolchih-tovariv/> (дата звернення: 11.05.2025).

54. Мойса М.Я. Ресурсний потенціал аграрних підприємств та економічний механізм його раціонального використання. *Економіка АПК*. 2004. № 2. С. 38-43.

55. Нікіфорук О.І. Організаційно-економічні механізми розвитку

сільського господарства. Тернопіль: ТНЕУ, 2021. 212 с.

56. Оприлюднено рейтинг ТОП-100 AgTech компаній в Україні. SUPERAGRONOM, 2025. URL: <https://superagronom.com/news/20529-oprilyudneno-reyting-top-100-agtech-kompaniy-v-ukrayini#:~:text=B%20Україні%20є%20дві%20стратегічно,поштовх%20інвестиц іям%20та%20економіці%20загалом> (дата звернення: 01.05.2025).

57. Пархомець М.К. Ціноутворення у підприємствах агропромислового виробництва: організація та методика: Монографія. За ред. М.К. Пархомця. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. 228с.

58. Побирченко В.В., Шутаева Е.А., Коломиец Е.С. Европейский опыт реализации концепции единой аграрной политики. *Європейські перспективи* .№ 4. Ч. 3, 2011 С. 5–15

59. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій: монографія / за ред. Б.М. Данилишина. К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 2006. 700 с.

60. Резерви збільшення виробництва продукції рослинництва і поліпшення її якості. URL: <http://credobooks.com/rezervi-> (дата звернення: 21.03.2025).

61. Рогач С.М. Сучасний еколого-економічний стан та тенденції аграрного землекористування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 25. С. 43–48.

62. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні: аналіт. доп. / за ред. Я.А. Жаліла. К.: НІСД, 2011. 29 с.

63. Рябчик І.В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК: Міжнародний науково-виробничий журнал*. 2004. № 3. С. 101-108.

64. Саблук П.Т. Основні напрями розроблення стратегії розвитку агропромислового комплексу в Україні. *Економіка АПК*. 2004. № 12. С. 3-16.

65. Саблук П.Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні. *Економіка АПК*. 2011. № 5. С. 3–16.

66. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основи організації

сільськогосподарського ринку. К.: ІАЕ УААН. 2002. 190 с.

67. Саблук П.Т., Шпикуляк О.Г., Курило Л.І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект. К.: ННЦ ІАЕ, 2010. 706 с.

68. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. За ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 218 с.

69. Сучасні проблеми та основні шляхи піднесення сільського господарства в Україні // Основи економ. Теорії. URL: http://knowledge.allbest.ru/economy/3c0b65625b3ad78a5d43b8842206d37_0 (дата звернення: 15.05.2025).

70. Терещенко В.К. Формування ринкового механізму в аграрному секторі АПК. *Економіка України*. 2003. № 4. С.1315.

71. Українська асоціація аграрного експорту. Український агроекспорт-2022: на чому вдалося заробити більше. *AgroPortal.ua*. 2023. URL: <https://agroportal.ua/ru/news/ukraine/ukrajinskiy-agroeksport-2022-na-chomu-vdalos-zarobiti-bilshe> (дата звернення: 11.05.2025).

72. Ульяновченко Ю. Державне регулювання аграрного ринку в країнах ЄС і США: досвід для України. URL : <http://194.44.242.244/e-journals/DeBu/2007-2/doc/5/05.pdf> (дата звернення: 11.05.2025).

73. Ульяновченко Ю.О. Формування моделі державного регулювання конкуренції в аграрному секторі економіки України. *Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць*. \ Х.: Вид- во Хар РІ НАДУ. «Магістр». 2013. № 1. (43). С. 153–161.

74. Чиж Ю.В. Зарубіжний досвід правового регулювання орендно-земельних відносин. *Митна справа*. 2011. № 4. С. 319-324.

75. Чмир С.М. Формування та розвиток зернового ринку України: Монографія]. К.: Аграрна наука, 2007. 376 с.

76. Шкуратова І.І. Державне управління розвитку аграрного сектора регіону в умовах невизначеності і ризику: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Рада по вивч. продукт. сил НАН України. К., 2010. 20 с.

77. Юрченко В.І. Державне регулювання формування і розвитку

міжрегіональної агропромислової інтеграції в Україні : автореф. дис. ...канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 .Акад. муніцип. упр. К., 2010. 20 с.

78. Як війна вплинула на врожай зернових та олійних – підсумки сезону 2022. *Kurkul.com*. 18.01.2023. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1406-yak-viyna-vplinula-na-vrojaj-zernovih-ta-oliynih--pidsumki-sezonu-2022> (дата звернення: 11.05.2025).

79. Foreign Agricultural Service. Ukraine Agricultural Production and Trade. URL: https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-04/Ukraine-Factsheet-April2022.pdf?itid=lk_inline_enhanced-template#:~:text=TOTAL%20%2427,Source%3A%20Trade%20Data%20Monitor%20LLC (дата звернення: 19.04.2025).

80. Latifundist Media. ТОП 100 AgTech компаній та стартапів для аграріїв України. *Latifundist.com*, 2025. URL: <https://latifundist.com/rating/top-100-agrostartapov-dlya-ukrainskogo-agrosektora> (дата звернення: 11.05.2025).

81. LFM 2024: євроінтеграційне та інноваційне агромайбутнє України. *AGGEEK*, 2024. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/luchshie-startapy-konkursainnovatsij-agrochallenge#:~:text=більше%2C%20ніж%20в%202021%20році,найактуальніших%20напрямів%20для%20аграрної%20галузі> (дата звернення: 10.04.2025).

82. Polityuk P. EXCLUSIVE-Ukraine wheat, corn exports set to fall nearly a quarter in 2024/25, official says. *CNBC Africa*, 2024. URL: <https://www.cnbc africa.com/wire/629657/> (дата звернення: 10.04.2025).

83. The Centre for Eastern Studies. URL: <https://osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-02-27/agricultural-production-ukraine-has-declined-significantly#:~:text=According%20to%20information%20from%20the,harvest%20of%20cereals%20this%20year> (дата звернення: 25.03.2025).

84. Ukraine Business News. Ukraine grain harvest beats previous records (Roman Leshchenko). *UBN*. 2021. URL: <https://ubn.news/ukraine-grain-harvest-beats-previous-records/> (дата звернення: 11.05.2025).

ДОДАТОК А

Таблиця А1

**Валовий збір основних сільськогосподарських культур в Україні у 2020–
2023 рр.**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Зернові та зернобобові, всього	65,5 млн т	84,0 млн т	50,9 млн т	59,8 млн т
– у т.ч. пшениця	25,1 млн т	32,4 млн т	20,2 млн т	21,6 млн т
– ячмінь	7,8 млн т	10,0 млн т	5,8 млн т	5,5 млн т
– кукурудза	30,3 млн т	40,0 млн т	23,5 млн т	31,0 млн т
– інші зернові (гречка, просо тощо)	1,3 млн т	0,9 млн т	~0,5 млн т	~0,8 млн т
Олійні культури, всього	18,5 млн т	22,6 млн т	17,4 млн т	21,8 млн т
– у т.ч. соняшник	14,2 млн т (оцінка)	16,3 млн т	10,5 млн т	12,8 млн т
– соя	3,1 млн т (оцінка)	3,4 млн т	3,7 млн т	4,7 млн т
– ріпак	1,2 млн т (оцінка)	2,9 млн т	3,2 млн т	4,2 млн т

Джерела: Держстат, Мінагрополітики, [1; 2; 3; 4]

ДОДАТОК Б

Таблиця Б1

Показники інноваційного розвитку аграрного сектору України

Показник	Значення
Кількість вітчизняних AgTech-стартапів (2023 р.)	100+ активних компаній
Залучені інвестиції в агротехнологічні компанії (2024–2023 рр.)	~\$1,3 млн
Очікуване зростання ринку агроробототехніки в Україні	9,9% на рік (2024–2030 рр.)
Частка агроекспорту до ЄС (як індикатор стандартів і інтеграції)	57% (станом на 2023 р.)
Частка AgroTech-сектору у ВВП (ефект, 2023 р., оцінка)	~3% доданої вартості

Джерела: IT Ukraine, UCAB, Мінагрополітики, [16; 56; 80]

ДОДАТОК В

Таблиця В1

Державна підтримка аграрного сектору України (бюджетні асигнування)

Рік	Обсяг прямої підтримки АПК, млрд грн	Примітки
2024	6,3	Піковий обсяг за останні роки
2019	5,9	
2020	4,0	Скорочення програм, посуха 2020
2021	4,5	+ нові програми (страхування, меліорація)
2022 (план)	4,4	Не виконано повністю через війну
2023	1,35	Лише гранти садівництву (воєнний бюджет)

Джерела: Закони про бюджет, Мінагрополітики, [16; 36]

ДОДАТОК Г

Таблиця Г1

Розрахунок коефіцієнта спеціалізації підприємства

Види продукції	Виручка, тис. грн			В середньому за 3 роки		Номер в ранжированому ряді, і	$P^{*(2*i-1)}$
	2022 р.	2023 р.	2024 р.	тис. грн	%, Р		
Зернові та зернобобові	1198,0	2499,8	1808,4	1835,4	60,6	1	60,6
Технічні	76,7	1644,8	1443,0	1054,8	34,9	2	104,7
Інша продукція рослинництва	125,8	142,5	139,0	135,8	4,5	3	22,5
Разом продукція рослинництва	1400,5	4287,1	3390,4	3026,0	100,0	X	187,8

ДОДАТОК Д

Таблиця Д1

**Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц з 1 га площі
збирання по областях України, 2024 р.**

Область	Пшениця (ц/га)	Кукурудза (ц/га)	Соняшник (ц/га)
Хмельницька	66,0	76,9	24,5
Тернопільська	60,0	68,0	22,0
Івано-Франківська	62,0	70,0	29,0
Чернівецька	63,0	72,0	28,0
Вінницька	54,0	65,0	27,0
Полтавська	50,0	70,0	27,0
Дніпропетровська	39,0	60,0	16,0
Кіровоградська	45,0	62,0	20,0
Одеська	35,0	55,0	17,0
Запорізька	24,0	50,0	15,0
Херсонська	24,0	48,0	14,0
Донецька	21,0	45,0	13,0
Чернігівська	67,0	69,0	25,0
Черкаська	60,5	65,0	23,0
Житомирська	58,0	63,0	22,0
Київська	57,0	62,0	21,0
Львівська	56,0	60,0	20,0
Рівненська	55,0	58,0	19,0
Волинська	54,0	57,0	29,0
Сумська	53,0	56,0	18,0
Миколаївська	40,0	54,0	16,0
Харківська	42,0	52,0	17,0
Луганська	38,0	50,0	15,0
Закарпатська	50,0	55,0	18,0
Київська	57,0	62,0	21,0

Джерело: Мінагрополітики України, [56; 80]

Таблиця Д2

**Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц з 1 га площі
збирання в середньому по Україні, 2020-2024 рр.**

Рік	Пшениця (ц/га)	Кукурудза на зерно (ц/га)	Соняшник (ц/га)
2020	43,5	37,1	24,5
2021	53,9	89,5	31,5
2022	46,4	66,3	26,7
2023	56,7	85,2	29,3
2024	36,9	82,0	31,3

Таблиця Е1

Агрегований баланс ТОВ «Фрідом Фарм Терра», тис. грн.

№ з/п	Групування статей активу	Роки			Темп росту, %
		2022	2023	2024	
А	Необоротні активи	153,3	125,2	167,1	9,0
1.	Основні засоби	153,3	125,2	167,1	9,0
Б	Оборотні активи	1154,0	1143,6	3120,0	170,4
2.	Швидколіквідні активи	28,0	12,6	1843,2	6482,8
3.	Середньоліквідні активи	252,8	337,8	705,4	179,0
4.	Важколіквідні активи	208,4	793,2	571,4	174,2
	АКТИВ:	1307,3	1268,8	3287,1	151,4
В	Власний та прирівняний до нього капітал	755,9	759,8	3068,4	305,9
1.	Власний капітал	755,9	759,8	3068,4	305,9
Г	Залучений капітал	551,4	509,0	218,7	-60,3
2.	Короткострокові зобов'язання	551,4	509,0	218,7	-60,3
3.1	Заборгованість постачальникам	487,3	429,7	91,8	-81,2
3.2	Заборгованість за бюджетними та позабюджетними платежами	45,0	55,5	99,1	120,2
3.3	Заборгованість з оплати праці	13,3	16,9	20,6	54,9
3.4	Інша заборгованість	5,8	6,9	7,2	24,1
	ПАСИВ:	1307,3	1268,8	3287,1	151,4

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж1

Вихідні дані для аналізу рентабельності ТОВ «Фрідом Фарм Терра»

Показники, тис. грн.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Абсолютне відхилення 2024р. від 2022р.
1. Чистий прибуток	10,5	3,9	2308,6	2298,1
2. Валовий прибуток	89,3	-50,4	1806,7	1717,4
3. Собівартість реалізованої продукції	1031,2	1289,7	2396,6	1365,4
4. Чистий дохід від реалізації продукції	1246,1	1400,8	4287,6	3041,5
5. Валюта балансу	1307,3	1268,8	3287,1	1979,8
6. Власний капітал	755,9	759,8	3068,4	2312,5

ДОДАТОК И

Таблиця И1

Аналіз динаміки і структури необоротних активів

ТОВ «Фрідом Фарм Терра», тис. грн.

Показники	2022 р.		2024 р.		Відхилення 2024 р. до 2022 р.		
	сума	%	сума	%	+;-	Темп росту, %	У %
Основні засоби	153,3	100	167,1	100	13,8	9,0	109,0
Разом необоротних активів:	153,3	100	167,1	100	13,8	9,0	109,0
Баланс:	1307,3	100	3287,1	100	1979,8	151,4	251,4
Питома вага необоротних активів у структурі балансу, %	11,7	X	5,1	X	-6,6	-56,4	43,6